

ALJAŠKA LOVCŮ KOŽEŠIN

ONDŘEJ NĚFF

BEZ NADSÁZKY MŮŽEME PROHLÁSIT, ŽE Jack London nalezl své štěstí na Aljašce. Jako mladý muž zde prožil několik měsíců ve vrcholném údobí zlaté horečky. Literárně zpracované zážitky ho proslavily po celém světě. Severské příběhy jsou v jeho díle natolik významné, že v této řadě vybraných spisů jim jsou věnovány dva svazky. Doposud jsme se Aljaškou zabývali v souvislosti s dobýváním zlata: příběhům i zlatokopecké faktografii byl věnován svazek druhý, nazvaný MEZI ZLATOKOPY. Zlatá horečka, respektive zlaté horečky, víme přeci, že jich bylo více, hrála v dějinách tohoto nejsevernějšího státu americké Unie významnou roli, avšak aljašská scéna neposkytovala jeviště pro divadlo jednoho herce, totiž zlatokopa. Dávno před příchodem bělochů zde žili domorodci, Eskymáci a Indiáni, kteří žili především z lovu. Víme, že běloši přišli na Aljašku z Ruska, přes úžinu, která později dostala jméno po oficiálně uznávaném objeviteli poloostrova, dánském cestovateli ve službách cara Petra Velikého, Vitu Beringovi. Kdyby se výprava vrátila do sídelního místa obohacena jen o vědecké poznatky, Aljaška by bývala zůstala ještě dlouho doménou Eskymáků a Indiánů. Cestovatelé však přinesli nazpět i kožešiny. K těm nejkrásnějším patřila kožešina mořské vydry, *Latax lutris*. Toto zvíře, které má na Aljašce domovinu, nebylo na carském dvoře neznámé ani před Beringovou výpravou. Stávalo se totiž, že někteří jedinci tohoto vzácného druhu překonali úžinu na ledové kře a byli uloveni na sibiřském pobřeží. Jejich kožešiny měly obrovskou cenu a ze šťastného lovce se stal boháč. Skutečné, kovové zlato mělo ještě dlouho spát nerušené v hlubinách země. Zasněženými tundrami aljašského severu však pobíhalo zlato živé, srstnaté. To sem přilákalo v průběhu devatenáctého století tisíce neohrožených mužů, ozbrojených puškami. U aljašských břehů bylo možno lovit i mořské živočichy, zejména velryby. Největší mořský savec se stal dalším magnetem pro stovky podnikavců bílé pleti.

Zapomeňme tedy na zlato a zabývejme se živými obyvateli Aljašky. Kdo zde žil — a co zde žilo — v době Jacka Londa? Dříve než se seznámíme s lidmi, bude dobře, když poznáme alespoň některá zvířata z rozmanité fauny tohoto nám vzdáleného kraje. Nebude to samoučelný zoologický exkurs. Budeme se zajímat jenom o ta zvířata, která stála v popředí zájmu zejména původních obyvatel tohoto zvláštního kraje. Aljaška je třikrát větší než Francie, měří půl druhého miliónu čtverečních kilometrů. Dodnes je řídce obydlena. Žije zde pouhých čtyři sta tisíc obyvatel. Nesmírnou rozlohu tohoto poloostrova, měli bychom říci země, musíme mít na paměti, kdykoli hovoříme o čtyřnohých i dvounohých obyvatelích. Je zde několik zřetelně odlišných klimatických pásem. Na pacifickém pobřeží je poloostrov omýván Aljašským proudem, který je směřován přímo proti pobřeží pásmem převážně sopečných Aleutských ostrovů. Pobřeží při Aljašském zálivu je silně členité, kryté shluky ostrovů, rozbrázděné hlubokými fjordy. Je zde vysoká průměrná zimní teplota — i v polovině ledna dosahuje sotva bodu mrazu, zato v létě se zdejší obyvatelé příliš neohřejí. Teploměr zřídka přestoupí hranici třinácti stupňů Celsia. Jsou zde hluboké jehličnaté lesy a nádherné prerie. Vzduch je velmi vlhký. Vypráví se, že turista se ptal zdejšího člověka: »Prosím vás, copak tu nikdy nepřestane pršet?« — »To já nevím,« zněla odpověď. »Bydlím tu teprve pětadvacet let.«

Podobné klima vládne na chobotovitém, tisíc kilometrů dlouhém poloostrově, který navazuje na Aleuty a nese stejné jméno jako celý stát, jakož i na významném ostrově Kodiaku, podle něhož je pojmenován největší z aljašských medvědů, přičemž, jak si ještě více řekneme, aljašští medvědi jsou největší na světě.

O něco severněji se táhne horský masív Aljašského pohoří, do něhož je včleněna 6194 metrů vysoká hora McKinley, nejvyšší hora Spojených států. Hrbí se jako kočka a nutí řeku Yukon

k tomu, čemu by automobilista řekl objížďka. Za způsobenou námahu se jí odvděčuje více než hojnými dodávkami vody, takže Yukon je právem řazen mezi veletoky, nejenom délkou, ale i bohatostí toku.

Na sever od Aljašského pohoří je podnebí drsnější. Je zde méně lesů a více préríí. Kdybychom měli označit zvíře, které tu je hlavním představitelem živočišné říše, byl by to pravděpodobně komár. Tento bodavý hmyz je pravou metlou Aljašky a dovede pronásledovat své oběti ještě daleko na sever, do míst, kde bychom jeho přítomnost neočekávali.

Druhým nejvýznamnějším masívem Aljašky je Brooksovo pohoří. Sřezí yukonský kraj od severu. Co leží na sever od této horské hradby, dosahující dvouapůlkilometrových výšek, náleží už plně arktickému klimatu. Po hřebenech Brooksova pohoří běží hranice stálého ledu — permafrostu. Ten se ovšem vyskytuje i jižněji, v povodí Yukonu. Není však souvislý jako v arktické oblasti.

Tyto geografické a klimatické předpoklady mají rozhodující význam i pro životní styl lidí a způsob života zvířete. My se ovšem zajímáme o Aljašku ze specifického hlediska — budeme ji zkoumat ze zorného úhlu Londonových povídek a románů. Třebaže budeme mít na paměti, že na Aljašce jsou pásma mírného klimatu, přidržíme se představy Aljašky zasněžené, spoutané mrazem, bičované ledovými větry.

Zvěř je tu, jak bylo již řečeno, hojná počtem i rozmanitá co do druhů. Nelze se zabývat vším, co zde běhá, létá či pluje. Zkoumejme zvěř z hlediska lovců, především těch, kteří sem přišli první v dobách, kdy moře nepřerušilo pevninský most mezi Asií a Amerikou, lovců eskymáckých a indiánských.

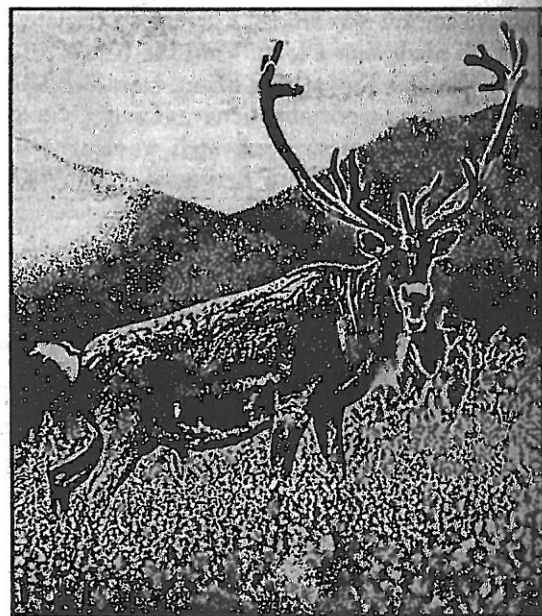
To, co pro préríjní Indiány znamenal bizon, znamenal pro obyvatele arktických částí Aljašky karibu. Je to severoamerická rasa soba, *Rangifer tarandus caribou*. Sobi se od ostatních jelenovitých liší tím, že parohy nekráší jen hlavu samce, nýbrž i samice. V kanadské tundře žilo ještě na počátku tohoto století na třicet miliónů sobů, z toho dva milióny na Aljašce. Po pětadvaceti letech počty sobů klesly na šestinu. Podle soudobých odhadů žije nyní v Kanadě na tři čtvrti miliónu sobů. Odhady počtů na Aljašce jsou

značně rozkolísané, pohybují se od 25 tisíc do jednoho miliónu.

Karibu poskytovali potravu původním obyvatelům severních krajů odedávna. Eskymácké a indiánské šipky plnily po staletí podobnou funkci jako vlčí zuby — likvidovaly především méně zdatné kusy. Po příchodu bělochů však nastaly masakry. Moderní lovecké opakováčky rychle decimovaly stáda těch nádherných zvířat. K nesmyslnému vraždění se připojili, žel, i domorodí obyvatelé. Rychle si osvojili umění vlády nad střelnou zbraní, ovšem osobitým způsobem. I otrlí bělošští pobíječi zvířete byli zděšeni eskymáckým stylem lovu karibu: lovci pálili prakticky bez míření přímo do stáda, zasáhni kde zasáhni, však ona si střela najde cíl sama. Kolik zvířat bylo poraněno, kolik jich muselo zemřít v pomalých mukách?

Stáda sobů karibu však netrpěla jen střelnou zbraní. Zlatá horečka byla počátkem rozsáhlé

STATNÝ SAMEC KARIBU
(RANGIFER TARANDUS GRANTI).

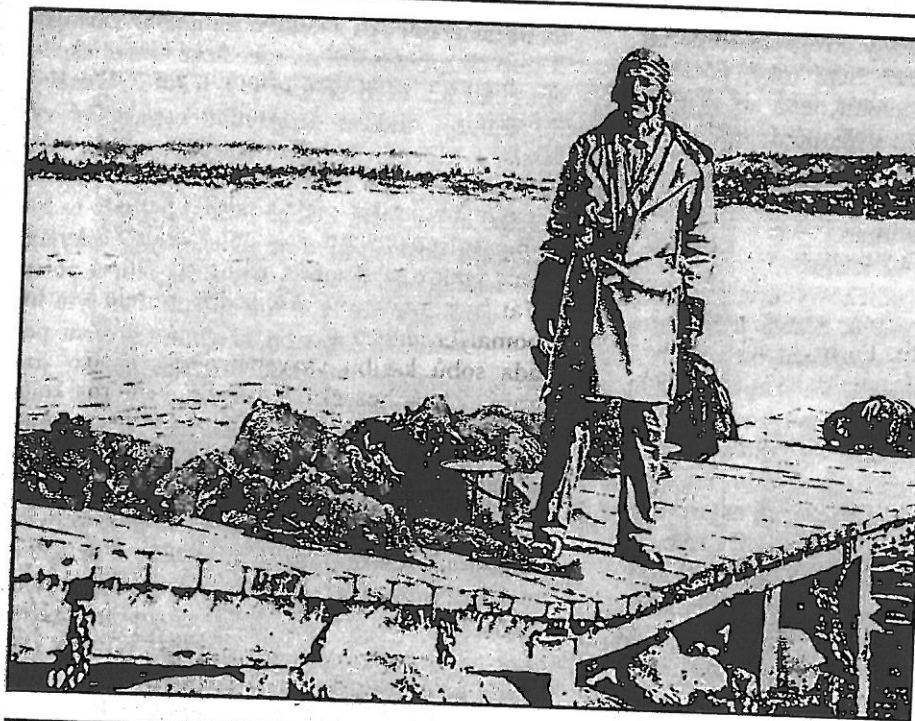
devastace lesů. Přesná čísla nejsou k dispozici, ale odhaduje se, že po půl století bylo ročně pokáceno, ale především spáleno půl miliónu až dva milióny hektarů lesa. Z někdejšího pralesa bílých smrků zbyla pětina plochy.

Člověk však nepřispěl ke zkáze stád karibu jen

svou bezohledností. Americká vláda byla dobře informována o tom, co se na aljašském pobřeží děje už v devadesátých letech minulého století. Věděla, že na severu netrpí jen zvířata, ale i lidé. Lovci velryb totiž vybíjeli krom jiného i mrože, hlavní zdroj potravy aljašských Es-
 (342)

vším v chování. Asijský sob se nechal bez odporu domestikovat a je už tradičně chován pro maso i mléko, pro kůži, ale i pro tah. Karibu nikdo nezkroutil; nechali se zabíjet, ale nikoli zapřahat do saní.

Jak vypadá sob karibu? Nejnápadnější na něm

INDIÁNSKÝ LOVEC
 Z KMENE NASKAPI.
 PŘÍSLUŠNÍCI TOHOTO KMENE
 BYLI PROSLULÍ
 SVOU UROSTLOU POSTAVOU,
 ČASTO PŘESAHOJÍCÍ
 METR OSMDESÁT.
 PODLE NĚKTERÝCH
 PRAMENŮ
 ZOBRAZENÝ MUŽ
 JE „KRÁL BEAULIEU“,
 VE SVÉ DOBĚ POPULÁRNÍ.

máků, a zásobovali své lodě i lovem karibu a pižmoňů. Původním obyvatelům arktických krajů Aljašky hrozila smrt hladem. Aby jim pomohla, vláda Spojených států se zasadila o zřízení stád soba polárního, který sem byl dovezen z Kanady. Dobře míněný čin se po čase obrátil proti člověku i přírodnímu životnímu prostředí. Dovezení sobi se totiž chovali jinak než domácí sobi karibu. Spásali vše, co pod sněhem našli jedlého, až na samu skálu. Lišejník roste o dva milimetry ročně, tím je řečeno vše podstatné. Stádo karibu je v ustavičném pohybu, zato stáda dovezených sobů zůstávala na místě. Původní počet 1280 dovezených sobů rychle rostl a do třiceti let přesáhl půlmilionovou hranici. Pak nastalo to, co nastat muselo: hlad zastavil populační explozi a začalo vymírání. Zdá se, že mezi karibu a sobem polárním, známým především z asijské tundry, není velký fyziologický rozdíl. Rozdíl je, jak řečeno, přede-

je paroží, nádherný lopatovitý útvar. Laikovi připomíná paroží losa, liší se však od něho mimo jiné i tím, že nad hlavou se stáčí obloukem dopředu. Název »karibu« je odvozen od výrazu algonkinských Indiánů, označujícího »odhazovat lopatou«, rozumějme odhazovat sněh. Karibu však neodhrabává sněh parožím, nýbrž nohama. Sob je menší než jelen, dosahuje 150 kg. Je tedy mnohem menší a lehčí než los, který výjimečně dosahuje váhy téměř šesti set kilogramů a v kohoutku měří až 235 centimetrů!

Pro život aljašského soba karibu má mimořádný význam Brooksovo pohoří, tento geografický, ale i klimatický předěl. Začátkem října se stáda pohnou a směřují k jihu. Očití svědci tahu stád dovedou přirovnat toto nádherné přírodní drama k jedinému úkazu — ke »stěhování ledu« na Yukonu v den, kdy se na jaře pohne řeka. Menší stáda se spojují a táhnou společně. V minulosti byla zaznamenána stáda až dvoustetisícová.

V čele pochodového útvaru táhne vždycky samice, chráněná osobní stráží nejsilnějších samců. Tato moudrá rodová matka zná cestu, to ona převzala dědictví po dlouhých generacích předchůdců. Nikdy nepoznala hrůzu polární noci, ale cosi tajemného v ní varovně promlouvá. Tato samice půjde stále vpřed, bez ohledu na to, co se bude dít za jejími zády. Projde nesčetnými průsmyky, překoná dravé říční toky, potáhne stovky kilometrů, než zvolní, než se zastaví. K zastávce ji nepřiměje vyčerpání: opět v ní promluví ten tajemný hlas, teď už ne varovně, nýbrž konejšivě. Zde, v tajze na jih od Brooksova pohoří, stádo přežije zimu.

Co se děje za pochodu ve stádu?

Přesun je součástí přirozeného výběru, podobně jako tah stěhovavých ptáků. Slabší jedinci ho prostě nepřežijí. Stádo je rozděleno na množství skupin, postupuje ve vlnách. Ve skupinách jsou pohromadě samci, samice i kolouchové. Za pochodu se střídají ve vedení. Toto střídání lze rozumně vysvětlit. Ti, kteří jdou vpředu, mají výhodu, protože pod sněhem nacházejí nejvíce potravy. Očití svědkové se však shodují v tom, že zdaleka ne všechno, co souvisí s tahem karibu, lze rozumově vysvětlit. Proč karibu běží rychleji po ztvrdlém sněhu než po rozměklém? Protože mu ostré okraje sněhové kůry zraňují nohy, nebo protože je to připomínka ledové smrti? Takové otázky si kladou lidé, kteří se dívají na zvířata i jinak než přes mířidla dalekonosné kulovnice. Za hlavním vojem táhnou opozdilci. Jsou to zvířata stará, raněná, nemocná. Karibu často trpí závažnými chorobami kopyt. Při chůzi se pak podivně kolíbají, už na první pohled je na nich patrné, že nejsou v pořádku. Časté jsou i fraktury končetin. Těžko si dokážeme představit utrpení zvířete, které je nuceno postupovat stále vpřed, stovky kilometrů, a má zlomenou nohu! Veliké utrpení působí sobům karibu také ovádi. Kladou svá vejíčka pod kůži, ale též do nozder. Někdy je ubohé zvíře tak zamořeno, že se doslova udusí.

Snad v každém jedinci ve stádu je zakleto vědomí správného směru. I ti, kteří se od své skupiny načas odloučí, po kratším či delším bloudění nakonec nabudou správný kurs. To, že tito osamocení poutníci mají minimální naději na přežití, je však jiná otázka.

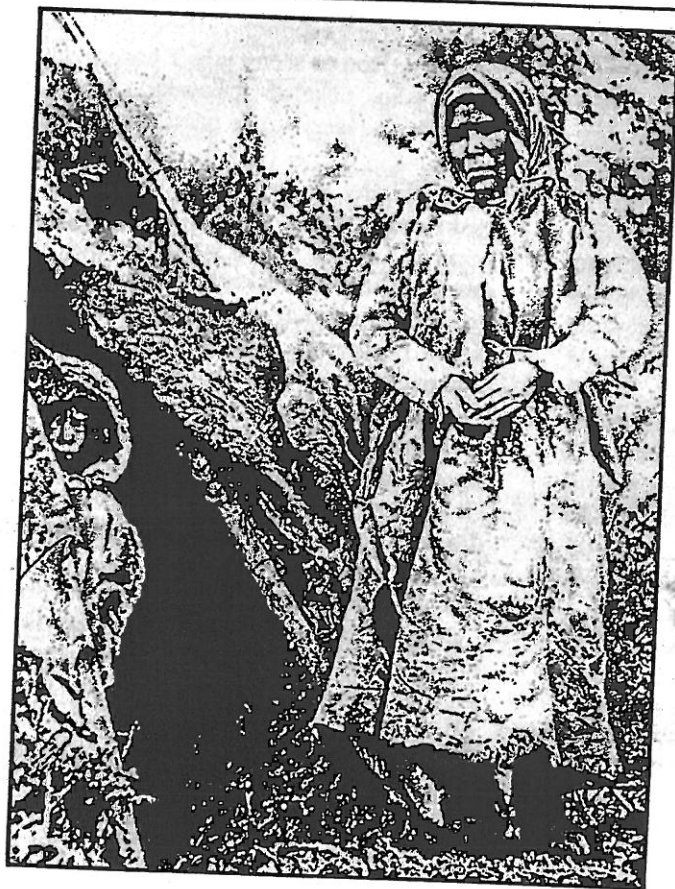
V létě nastává na jihu od Brooksova pohoří hor-

ko. Hmyz znepříjemňuje život zvířatům i lidem. Tehdy stáda, která zatím putovala bez valného zájmu o směr tahu, zamíří zpátky k severu. Pobudou v arktických končinách sotva několik měsíců. Ty jim však zřejmě stojí za všechnu námahu, za všechna smrtelná nebezpečí. Některá stáda se ale vypraví na sever od Brooksova pohoří už na začátku roku — záleží na mnoha složitých faktorech, především na specifické klimatické situaci. Vědci, kteří se zabývají těmito zajímavými zvířaty, dodnes nedovedou uspokojivě vysvětlit a hlavně předvídat směry a termín tahu stád karibu. Pro ně to může být akademická otázka, avšak ještě v době Jacka Londona to byla otázka doslova životně důležitá pro Eskymáky a Indiány ve střední oblasti Brooksova pohoří, v okolí řek Killik a Anaktuvuk. Pro tyto lovecké kmeny byli karibu hlavním zdrojem potravy. Nepředvídatelnost migrace karibu jim působila ustavičnou strážení. Museli stáda stále sledovat, ne nepodobní smečkám vlků, o kterých ještě bude řeč.

Proslulými lovci karibu byli Eskymáci rodu Nunamiutů, kteří žijí v oblasti kolem průsmyku Anaktuvuk. Podle odhadů Eskymák s pětičlennou rodinou dokázal ulovit ročně čtyřicet kusů karibu. Zůžitkovali ulovená zvířata takřka beze zbytku. Maso snědli, do kůže sešitých šlachami se odívali, kožené měli i stany. Z paroží vyráběli nástroje. K lovu se sdružovali do malých vesnic. Typická eskymácká vesnice dokázala ročně ulovit asi osm set kusů. Ve srovnání s počty zvířat, jaké na Aljašce byly ještě koncem minulého století, je to množství zanedbatelné. Mnohem více kusů sešlo ze světa při putování sněžnými pustinami!

Metody lovu připomínaly některé scény z románu Eduarda Štorchů. Lovci zorganizovaní do skupin švali kusy oddělené od stáda do jezer, řek nebo uzavřených skalních soutěsek. Hlavní zbraní byl luk se šípy, výjimečně oštěp a nůž. Eskymáci rodu Tagingmiutů však dávali přednost individuálnímu lovu na karibu, snad proto, že měli lepší přístup k moři, a měli tudíž i jiné zdroje potravy a kůží. Lovy se odehrávaly především v létě a na podzim, tedy až do té doby, kdy se stáda stáhla zpět za průsmyky Brooksova pohoří. Lov trval zpravidla mnoho dní a bezpochyby byl značně namáhavý a jeho výsledek nejistý. Rodiny zatím netrpělivě očekávaly návrat

lovců. Úspěch znamenal dočasný blahobyt. Et-nografové si všimli, že Eskymáci rozdělují kořist s mimořádnou dávkou spravedlivosti, rovně mezi všechny členy rodiny. Neúspěch však míval vážné a mnohdy i tragické následky. V drsných podmínkách arktické přírody člověk rychle spotřebuje svoje rezervy a smrt zde obchází vesnice v kruzích o užším poloměru než kdekoli jinde.

zájmem, projevovaným zdejšími lovci o »trofe-je«, o paroží zastřelených karibu. Odřezávali je a zahazovali na tom místě, kde zvíře padlo — kdo by se tahal s takovou zbytečností! Jakmile byly na Aljašce postaveny silnice a začalo se tu používat automobilů, lovci si navykli podnikat výlety do míst, kde migrující stáda přecházela dopravní tepny. Tehdy a tam se splnily sny

ŽENA Z KMENE KRIŮ

MÁ NA SOBĚ TRADIČNÍ KOŽENÝ ODĚV,
BEZPOCHYBY VLASTNÍ VÝROBY.
JE VŠAK TŘEBA POZNAMENAT,
ŽE FOTOGRAFICKÁ PŘEDLOHA,
POCHÁZEJÍCÍ Z DEVADESÁTÝCH LET
MINULÉHO STOLETÍ, ZACHYCUJE OBRÁZEK
TEHDY JIŽ VZÁCNÝ: POČTY KARIBU
TEHDY KLESLY NATOLIK,
ŽE KŮŽE UŽ BYLA VELMI VZÁCNÁ.

INDIÁNSKÉ I ESKYMÁCKÉ ŽENY
SI OBLÍBILY VLNĚNÉ ŠÁTKY ANGLICKÉHO
A SKOTSKEHO PŮVODU.

Toto ovšem platí o dobách dávno minulých, tedy těch, které London ještě stačil ve svých příbězích zachytit. Střelné zbraně zcela změnily situaci. Naštěstí se o zcivilizování Aljašky nestaraly jen firmy Remington a Winchester. Lidé byli čím dál méně odkázáni na lov. Někdy ve dvacátých letech tohoto století nesmyslné vraždění karibu zřejmě vrcholilo, ale brzy nastala reakce: ti moudřejší mezi nimi se učili ekologicky myslet. Cestovatelé, kteří Aljašku v té době navštívili, sice vyprávěli o masovém vyvražďování těchto krásných zvířat. Někteří byli i šokováni ne-

i našich bačkorových lovců: mohli pohodlně pálit, sedíce ve vypolstrovaných fordkách a chevroletkách. Úřady však učinily rozumné opatření, asi jedno z prvních svého druhu ve světě, který byl ještě navyklý pohlížet na přírodu jako na nevyčerpatelnou pokladnici, z níž je dovoleno brát oběma rukama: zakázaly střelbu na karibu v pásmu půl míle od silnice. Správně předpokládaly, že automobil má demoralizující vliv na svého majitele. Muž, který ještě před několika léty kráčel pěšky několik dní za kořistí, byl nyní líný vláčet se půl míle od svého vozu a pak

se tahat s uloveným zvířetem nazpět. V současné době, jak tvrdí oficiální údaje, a nemáme důvod proč jim nevěřit, dosahují počty kusů ve stádech aljašských karibu rekordních hodnot v našem století. Mohutnosti z dob Londonových však sotvakdy dosáhnou. Civilizace, už pevně usazená na pobřeží Aljašky a podél jejích velkých řek, proniká stále dál do vnitrozemí.

Neodmyslitelným průvodcem soba karibu je vlk. Při přechodech stád — a řekli jsme, že stáda karibu jsou v ustavičném pohybu — se v blízkosti zadních vojů zdržují vlčí smečky. Vlk, *Canis lupus*, je mezi lidmi jeden z nejméně oblíbených příslušníků říše zvířat. Vyskytuje se v příslovích i metaforách, vystupuje v pohádkách klasických i moderních — a vždycky v nesympatické roli. Je to paradoxní už z toho důvodu, že je to prapředek zvířete, o němž se nikoli neprávem tvrdí, že je člověku přítelem nejvěrnějším, totiž psa.

Vlk žije v Evropě, Asii i v Severní Americe. Udržel se i na území naší republiky. Postavou i barvou srsti se vlci z různých částí světa liší. Nás zajímají vlci aljašští. Ti, spolu s vlky kanadskými a sibiřskými, jsou mimořádně mohutní. I s ocasem dosahují délky více než půldruhého metru a váží až padesát kilogramů. Vypadají jako němečtí ovčáci, lidově zvaní slovem »vlčák«. Jsou však od nich snadno rozeznatelní. Německý ovčák má mohutný klenutý hrudník, kdežto vlk ho má úzký. Pokud byste to chtěli zkusit, zjistíte, že hrud' mezi jeho předními běhy je tak úzká, že se mezi ně nevejde dlaň naplocho. Lokty má vlk stočeny dovnitř, kdežto pes ven. Další rozpoznávací znak je oháňka. Vlk ji nosí svěšenou k zemi.

Karibu odedávna tvoří podstatnou složku jídelníčku vlčích smeček. V literatuře se píše o struktuře vlčích smeček: v čele jsou nejsilnější a nejzkušenější samci, kteří vedou útok. Dokonale ovládají lovecké umění. Oddělí jedince od stáda, zaútočí na něho, strhnou ho k zemi a zabijí ho. Sežerou nejlepší části a pokračují v útoku, zatímco méně zdatní členové smečky se živí na zbytku kořisti.

Jedna okolnost je pro vztah vlka a karibu podstatná. Karibu je znamenitý běžec, a pokud je aspoň trochu při síle, snadno vlkovi uteče. Byly pozorovány i takové případy, kdy vlkům utekl

karibu, který se krátce před napadením sotva vlekl na nemocných nohách. V arktických pustinách Aljašky tedy vlci měli šanci úspěšně zaútočit jen na kusy, které by tak jako tak nepřežily námahu a nebezpečí ustavičného putování. Opravdu fungovali jako zdravotní policie a starali se o to, aby méněcenní jedinci stádo nezatěžovali a nezdržovali.

V příbězích Jacka Londona nalezneme nejedno poutavé líčení osudného střetnutí člověka s vlčí smečkou. Jsou to scény jako z hororového filmu. Vlci, jako pekelné přízraky, krouží kolem nešťastníka, který ví, že proti nim nemá žádnou naději.

Tyto příběhy se vyprávěly všude, kde se vlci vyskytovali, tedy v minulosti i u nás, v českých zemích. Člověk věděl odedávna, že vlci jsou dravci, žijící ve smečkách. Nemohla ho tedy napadnout otázka, jak by on, bezbranný nebo téměř bezbranný jedinec, obstál při střetnutí s takovou strašlivou přesilou. Z této znepokojující představy zřejmě vzešel obraz vlka jako tvora krutého, úskočného, krvežíznivého. Žije ve smečce, nemá tedy charakter; kdyby ho měl, lovil by sám, jako to dělá liška nebo medvěd, dvě dravá zvířata, na něž lidová slovesnost vždy pohlížela shovívavě.

Háček je v tom, že vlk člověka nenapadá, že i vlčí smečka jde člověku z cesty a že vlk má podobnou povahu jako pes, je družný, veselý a s člověkem se dovede skamarádit. Každý člověk si asi položil někdy otázku, jak se to stalo, že právě člověk a pes tvoří v přírodě tak ojedinělou dvojici. V psychice psa je zřejmě obsaženo cosi, co potlačí přirozený ostych zvířete. Má to nejspíš souvislost s kolektivem způsobem života ve smečce. Zvířata zde si naprosto nejsou rovna, panuje zde přesně rozřazená hierarchie, jsou zde rozděleny role s různými hodnotami nadřazenosti a podřízenosti. To jsou fakta obecně známá a ví se také, že zvířata žijící ve smečkách, tedy i vlci, o místo na »společenském žebříčku« tvrdě bojují. Méně je ale známo, že právě ve vlčí smečce jedinci spolu nevycházejí jen po zlém, ale i po dobrém a že smysl pro družné a přátelské vztahy je mezi vlky velmi silný.

Při styku s jiným vlkem nebo se psem se vlk nejdříve snaží »ucházet se« o přátelství. Je to nádherná podívaná. Vlk se grációzně pohybuje, uklání se, vlní celým trupem. Klade druhému

zvířeti tlapy na šiji, nejen přední, jako to dělávají psi, ale někdy i zadní. Toto gesto není agresivní, jak se mnohdy mylně domnívají i majitelé psů! Znamená prosbu o přátelství. Své city projevují i jazykem. Olíznutí vnitřku tlapy, tedy jakýsi »francouzský polibek«, je znamení podřízenosti. A když se vlk svalí na záda a vytrčí tlapy do vzduchu, chce sdělit, že se stává otrokem.

Gesta a dotyky, to je jeden z hlavních způsobů vlčí komunikace. Jak známo, vlci nedovedou štěkat. Zato rádi vyjí. Jakmile jeden spustí, další se k němu rádi a ochotně přidají a za chvíli koncertují všichni. Někdy ale ze sebe vydávají podivné hrdelní zvuky. Není to štěkot, spíš se zvuky podobají lidské řeči. Podobnost je o to nápadnější, že vlk takto »hovoří« ve chvílích mimořádného rozrušení. Vypadá při tom, jako by se chtěl rozdělit o nějaké silné pocity, vyvolané intenzivními zážitky.

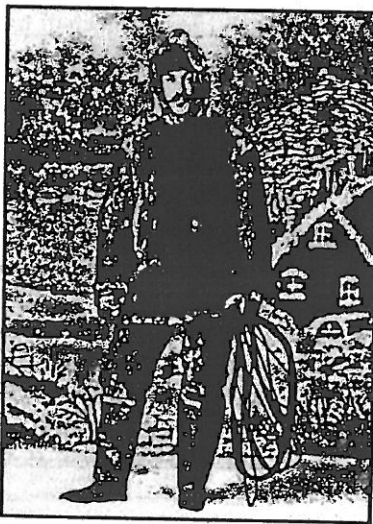
Vytí vlků se v divočině nejvíce ozývá v době páření. Bývá to začátkem roku, nejčastěji v únoru. Vlíčice je březí třiašedesát dnů, v noře vrhá čtyři až šest, někdy až devět vlčat. Oči se vlčatům rozlepují až po dvanácti dnech. O mláďata se starají oba rodiče. Matka je nejdříve krmí mlékem, později rodiče nosí omladině maso. I na dlouhé vzdálenosti přenášejí potravu z jejich hlediska celkem pohodlně — ve vlastním žaludku. Zdá se, že jejich trávicí proces je tomuto počínání dobře přizpůsoben. I po dlouhé cestě potravu uloženou v žaludku vypadá čerstvě, bez nápadnějších stop po žaludečních šťávách. Později se malí vlčci učí lovit. Typickou »žakovskou« kořistí jim jsou hraboši a podobná havěť. Ostatně, hrabošem nepohrdne ani dospělý vlk. Po boku rodičů mladý vlček žije dva roky, pak se osamostatní. Pokud je vlčice v této době znovu březí, na nějaký čas odrostlejší mláďata zapudí, aby se mohla v klidu starat o maličké.

Samozřejmě, vlci jsou šelmy a při líčení rodinného života nesmíme propadnout nějaké idylické iluzi. Londonova krutá líčení rvaček o vůdcovské postavení se zakládají na skutečnosti.

Jak praví přísloví, v zimě bída vyhání vlky z lesů. Platí to i pro vlky žijící na Aljašce. V pozdní zimě a na začátku jara zde zvířata i lidé žijí neradostný život. Tehdy se vlci přibližují i k lidským příbytkům a jejich vytí, které se ozývá v znepokojující blízkosti, připomínají historky o zadávaných poutnících.

Takové příhody si odedávna vyprávěli Eskymáci i Indiáni. Vlk byl jejich totemovým zvířetem a v jistém smyslu byl tedy člověku příbuzný. Podle tradice osamělý vlk nebyl člověku nebezpečný. Zato smečka!

Vyprávělo se, že vlci osamělého člověka obkrouží a běhají kolem něho asi tak, jako se vroucí polévka míchá v kotlíku. Je to těžké nervové vy-

BÍLÝ LOVEC
OBLEČENÝ DO ODĚVU
Z TULENÍ KŮŽE.
V LEVÉ RUCE
TŘÍMÁ BIČ,
URČENÝ K POBÍZENÍ
PSÍHO SPŘEŽENÍ.
KRESBA JE POŘÍZENÁ
PODLE FOTOGRAFIE
Z PŘELOMU STOLETÍ.
NETŘEBA SNAD DODÁVAT,
ŽE LOVEC SE NECHAL
VYFOTOGRAFOVAT
V ATELIÉRU
A ŽE KRAJINA
ZA JEHO ZÁDY
JE NAMALOVANÁ.

pětí a nejeden nešťastník z něho zešlel. Dokonce i medvěd podlehne mámvému kroužení vlčí smečky. Jakmile přijde o rozum, stačí jediné kousnutí do tajemného místa, jež vlci dobře znají, a kořist, ať už člověk, nebo medvěd, je paralyzována. Nedokáže se ani pohnout, natož se bránit, a stane se snadno udolatelnou obětí.

Indiáni vyprávěli i o takových případech, kdy vlčí smečka obkroužila osamělého lovce. Ten si uvědomil, že je se zvířaty příbuzný, a oslovil je: »Smilujte se, příbuzní moji!« Vlci vzápětí odběhli. Muž se vrátil domů, ale už nikdy nenabyl duševní rovnováhy. Jeho lidští příbuzní a přátelé se tomu nedivili. Inu, byl to muž, kolem něhož kroužili vlci, a tím bylo řečeno vše.

Na břehu řeky Ahrnklinu je místo, o němž zdejší domorodci vyprávějí ještě podivnější historku. Je velmi stará, udála se někdy v době pobytu Jacka Londona na Aljašce — pokud jí můžeme věřit. Její důvěryhodnost však posuďte sami!

Vypráví se, že jednoho osudného dne řeku Ahrnklin přecházeli tři muži obtížení nákladem. Spustil se lijavec a řeka s příšernou náhlostí vy-

stoupila z břehů. Dva muži v pořádku přešli, ale ten třetí jen s námahou vzdoroval přívalu, opíraje se o oštěp. Uklouzla mu však noha, ztratil rovnováhu a náklad ho stáhl pod hladinu! Dlouho po něm jeho druzi pátrali, ale teprve když přestalo pršet a hladina znovu klesla, nešťastníka našli. Byl ovšem mrtev. Vytáhli tělo na břeh a uvažovali, co udělají dál. Bylo třeba odnést nebožtíka do vesnice, ale jejich náklad byl příliš těžký. Rozhodli se tedy, že tělo nechají na břehu a odejdou pro pomoc. Před odchodem hlasitě poprosili vlky, aby přišli a tělo střezili. Nazítří se vrátili s nosítky a pomocníky. U nebožtíkova těla tiše seděla smečka vlků. Jakmile lidé přišli blíže, vlci tiše odběhli do lesa. V písku byly patrné stopy. Označovaly místo, kde vlci leželi. Jedno bylo tam, kde spočívala hlava mrtvého, druhé místo bylo u jeho nohou.

Tato příhoda je i obrazově zachycena na dodnes dochované indiánské výšivce. Z úst pamětníků cestovatel zaslechne ale i jiné informace, týkající se vlků. Jsou však podstatně méně poutavé. Vlci člověku nic neudělají, dokonce se mu vyhnou. Zkušenosti z Aljašky se v tomto ohledu shodují se zkušenostmi z jiných částí světa, kde se dokonce tvrdí, že lovci by snad byli i rádi, kdyby vlci prokazatelně napadli člověka. Byl by důvod ke zrušení zákazu lovu na tato čilá zvířata! Indiáni a Eskymáci ovšem žádná omezení v klasických dobách neznali a vlky lovili, ovšem s tou výhradou, že lov je mimořádně obtížný. Vlci jsou nejen plaší, ale i mimořádně inteligentní a dovedou včas rozpoznat nebezpečí. Není tedy divu, že v lovu na vlky se daleko více uplatnily rozmanité pasti než luky a šípy. Ty totiž vyžadovaly maximální vzdálenost mezi lovcem a kořistí do třiceti metrů — podmínka v daném případě jen těžko splnitelná.

Domorodci hubili vlky nejčastěji pomocí pasti, která v jistém směru připomíná naši běžnou sklapovací pastičku na myši. Smrt měl vlkovi způsobit mohutný trám, příčně usměrňovaný dvěma kůly zaraženými do země. Trám byl lehce podepřen tyčkou, spojenou s kusem masa. Návnadu lovci umístili tak, aby vlk na ni dosáhl jen z jedné strany a musel mít smrtící trám nad sebou. Stačilo pak malé zatažení, tyčka se smekla a trám přerazil zvířeti hřbet.

Snadněji se řekne, napíše či nakreslí, podstatně méně snadno realizuje. Stále mějme na paměti

příbuznost vlka a psa. Vlci mají neméně dobře vyvinutý čich jako psi, a třebaže se Indiáni i Eskymáci vyznali velmi dobře ve zvířecích vlastnostech, jen těžko vlčí čenichy obelstili.

K tomu je třeba ještě přičíst i ten fakt, že vlčí kožešina nebyla nikdy vysoce ceněna a tím méně v oblasti hojně oplývající zvěří, poskytující skutečně vzácné kožíšky. V klasických dobách tedy vlci na Aljašce žili v ústraní od lidí, v relativním bezpečí. Vyhýbali se jim a to je zřejmě to nejrozumnější, co zvíře může vzhledem k člověku udělat. Fakticky nerušení běhali po obrovském pustém území, a jak svědčí cestovatelé, nejvíce se kamarádili s havrany: dělili se s nimi o potravu a ti, oplátkou, jim poskytovali cenné informace o tom, kde leží uhybnulá zvěř.

Jsou-li vlci pouhými proletáři v rozsáhlém společenství aljašských šelem, medvědi zde vystupují v roli aristokratů.

O medvěda se člověk zajímal odedávna, a věru že to byl zájem neblahý. Zvíře nápadné svými rozměry a silou jako by člověka dráždilo už svou existencí. Snad žádná jiná šelma severní polokoule nevyvolává tak silné lovecké vášně jako právě on. Je kupodivu, že medvěd po staletí, ba tisíciletí pronásledovaný a nemilosrdně vražděný se dožil jako živočišný druh dnešních časů, kdy je vražděn pod úředním dohledem.

Živočišná čeleď medvědovitých (*Ursidae*) je značně pestrá a v otázkách dělení nejsou všichni odborníci zajedno. Někteří zastávají extrémní názor, podle něhož existuje na osmdesát druhů medvěda hnědého, jiní zase odmítají zásadní rozlišení a jsou přesvědčeni, že nelze přeceňovat význam vnějších rozdílů co do rozměrů a váhy zvířat, obývajících specifický region.

Medvědi žijí v odlehlejších krajinách celé severní polokoule. Nejvíce je rozšířen medvěd hnědý, *Ursus arctos*, který žije také v naší republice. V severní a střední Evropě, tedy i u nás, je jeho formou medvěd brtník. Známý medvěd grizzly je dnes považován za pouhou zeměpisnou rasu medvěda hnědého, podobně jako největší aljašský medvěd kodiak, *Ursus arctos middendorffi*. Příbuzný medvěd hnědého je medvěd baribal, *Ursus americanus*, označovaný také indiánským názvem muskva. Má leskle černou srst a právě tou si vysloužil právo na samostatnost v učebnicích zoologie. Originalitu však nikdo neupírá

medvědu lednímu, *Thalarctos maritimus*, který má též domov na Aljašce, na jejím arktickém pobřeží, stejně jako v celé polární oblasti severní polokoule.

Je to šelma všežravá. Pojídá se stejnou chutí houby, ořechy, pupeny jako hmyz, slimáky či hady. Žere samozřejmě i maso a nevyhýbá se ani mršinám v pokročilém stavu rozkladu. Známa je medvědova vášeň pro všechno sladké,

především med. Aljašští medvědi prosluli jako obratní rybáři. Když lososi táhnou proti proudu řek, medvědi vysedávají na břehu a obratně vyhazují tlapy ryby na břeh. Nevyžaduje to mimořádnou obratnost — jak si ještě povíme, lososi táhnou v hejnech tak hustých, že se řeky červenají jejich těly.

Medvědi se páří na jaře, v dubnu a v květnu. Oplozené vajíčko se však začne rozvíjet až kon-

ZVÍŘE SILNÉ, AVŠAK VŮČI ČLOVĚKU PLACHÉ:

ČERNÝ MEDVĚD (*URSUS AMERICANUS*)

ÚZKOSTLIVĚ HLEDÍ NA TO,

ABY SE POTULOVAL PO JINÝCH STEZKÁCH

NEŽ JEHO DVOUNOZÍ NEPRÁTELÉ.

LOVEC NA SNĚZNICÍCH
— TAK NĚJAK SI PŘEDSTAVUJEME
AMERICKÝ SEVER
Z DOB LONDONOVÝCH.

cem léta. Medvědice vrhá mláďata až po osmi i devíti měsících, uprostřed zimy. V brlohu, pod tlustými sněžnými závěsemi, se narodí dvě až pět mláďat, velikých jako krysa, prvních pět týdnů slepých. Ven se vybatolí až po čtyřech měsících, pod matčiným bedlivým dohledem.

POUZE STRÍH VOUSŮ
PROZRAZUJE,
ŽE TENTO LOVEC
JE BĚLOCH.

Matka svá mláďata přísně střeží a tehdy je člověku nebezpečná. Za normálních okolností se medvěd člověka bojí a prchá, sotva ucítí ve vzduchu jeho tělesný pach.

Obyvatelé Aljašky znali odedávna medvědy a způsob jejich života. V indiánských i eskymáckých dialektech se zpravidla užívá jednoho termínu pro medvěda ledního a dalšího jednotného termínu pro všechny medvědy ostatní. Domorodci vědí, že medvěd je zvíře plaché. Ani ženy se jich nebojí. V lese, při sběru jahod, na sebe hlasitě pokřikují. Velmi často při pochůzkách lesem naleznou »hnízda«, místa vyležela ve vysoké trávě, ve kterých huňáč ještě před krátkou chvilkou pochrupoval. Pokřik ho vyruší a přiměje ho k útěku.

Indiáni si ale vědí rady i při neočekávaném setkání. Metoda je opět obdobná způsobu zacházení s vlky. Medvěda je třeba oslovit jako příbuzného, poprosit ho o smilování a medvěd odejde. Někteří Indiáni považují medvěda za bratra, jiní za otce. Ale ať už překvapený poutník užije jakéhokoli oslovení, je třeba hovořit tiše a vlídně. Medvěd se prý chová vlídněji k ženám než k mužům. Indiánky některých kmenů prý uklid-

ňují medvědy tím, že jim ukáží své pohlavní orgány. Před lovem na medvěda by žena měla potěžkat lovcovu pušku. Prý tím prudce stoupá šance na zdařilý lov.

Indiáni i Eskymáci jsou přesvědčeni, že medvědi rozumějí lidské řeči, a mnozí bílí zálesáci starých časů tyto pověry převzali. Ne dosti na tom! Medvědi slyší a rozumějí i tomu, co si lidé o nich říkají v soukromí, doma, a velmi se hněvají, když jsou pomlouváni. Znájí prý i rituální předpisy, které je třeba dodržovat, a zvláště citliví jsou na zachovávání rozmanitých tabu. Běda

LOVEC DRŽÍ HARP
NA LOV RYB
A SKLÁNÍ SE
NAD ULOVENOU
TENTO OBRÁZEK
VĚRU NESVĚDČÍ
O VYHRANĚNÉ
SPECIALIZACI.

tomu, kdo tabu přestoupí! V takových případech medvěd odkládá svoji plachost a stane se vykonavatelem vyšší spravedlnosti!

Medvědi dohlížejí na morálku Indiánů i v jiných ohledech. Pomáhá jim v tom jejich schopnost »slyšet to, co si lidé myslí«. O tom, jak to v praxi vypadá, svědčí následující příhoda, zaznamenaná etnografy:

Indiánský lovec, provázený synovcem, narazil v lese na medvěda. Synovec vylezl na strom, kdežto lovec se pustil s medvědem do křížku a na chvíli se mu podařilo lapit ho za uši. Medvěd se však vyprostil a kousl muže do ruky. Synovec prý jasně slyšel, jak praskají kosti. Lovec byl muž neobyčejně statečný. Mohl by se snadno šelmy zbavit, kdyby ji poprosil o slitování a poukázal na příbuzenská pouta. Neudělal to a klidně přihlížel, jak medvěd požírá jeho ruku. Ba co víc! Medvěd se spokojil s polovinou

ruky a měl se k odchodu. Lovec ho však povolal zpět — pouhou myšlenkou, a poručil mu, aby si ještě kousl. Teprve potom si lovec pomyslel »to stačí« a medvěd odešel. Roztřesený synovec slezl plačky ze stromu, a dokonce prý ani strýci nepomohl vlézt do kánoe. Morální poslání tohoto vyprávění? Medvěd i lovec se chovali tak podivně na protest proti synovcově zbabělosti!

Podle přesvědčení domorodců se medvědi chovají v mnohých ohledech jako lidé. K tomuto závěru je přimělo pozorování. Medvědí brloh připomíná lidské obydlí a starostlivost medvědích matek není o nic menší než péče matek lidských o jejich potomky. Indiáni věřili, že medvědi dovedou i připravovat potravu. Dovedou prý míchat maliny a olej se sněhem a po celou zimu v brlohu tuto pochoutku mlsají. Medvědi prý i suší ryby; olej získávají z tuleňů. Ale nejen z nich. Když je v zimě zle, matka medvědice si prý ukousne nohu a nad ohněm z ní vytaví olej. Pokud nechce o nohu přijít, nechá medvíďata ohryzávat kůži. Tato pověra byla tak rozšířená, že se proměnila v přísloví, podle něhož »v zimě si medvěd vysává tlapy.«

Indián považoval medvěda za svého příbuzného, za bratra, za otce — ale to vše mu nebránilo v lovu. Nejživější lovecká sezóna na Aljašce bývala, pokud jde o medvědy, na jaře, kdy medvědi opouštějí své brlohy; dodejme k tomu, že medvěd přes zimu normálně spí, nejde totiž o skutečný »zimní spánek,« při kterém poklesá tělesná teplota a zpomalují se životní funkce.

U mnoha indiánských kmenů nebyl mladý muž považován za dospělého, dokud nezabil svého prvního medvěda. Znovu připomínám, jaký je to div, že medvědi nevyhynuli, jako bylo v Evropě za pradávných dob vybito tolik zvířat, jako například tygr šavlozubý! Zabití medvěda, to byla vždycky lovcova pýcha. Také Indiáni měli své »barony Prášily«. Ti se vychloubali, že dokáží zabít medvěda nožem v jeho brlohu. Vlezou prý dovnitř se zapálenou loučí; jakmile ji medvěd sfoukne, zapálí si novou a pak je s šelmou konec.

Lovu na medvěda předcházela rekognoskace terénu a stop. Lovce často přišel až k brlohu. Pokud našel brloh prázdný, musel požádat okolní křoviny, aby ho neprozradily: »Neřekněte to na mne,« zněla magická formule. Následoval úplatek — kousíček oděvu. Pokud by to lovec neudělal,

duše keřů by medvěda varovaly. Za úplatek keře šly lovcům na ruku a postaraly se o to, aby příště medvěd v brlohu byl.

Lov na medvěda byl mimořádně obtížný v dobách, kdy hlavní zbraní byly oštěpy a šípy.

Lovce měl své pomocníky. Ti se rozestavěli na svahu nad ústím brlohu, ozbrojeni šípy. Lovce si připravil oštěp tak, že opřel jeho tupý konec o zem. Vylákaná šelma vyrazila ven. Pomocníci rozptýlili její pozornost deštěm šípů. Rozběsněné zvíře vyrazilo bezhlavě vpřed. Lovce v tu chvíli uskočil stranou a medvěd narazil hrudí na hrot oštěpu. Při tomto způsobu lovu pomáhali i psi. Jejich úkol? Štěkáním měli vylákat medvěda na světlo denní. Někdy se ovšem stalo, že medvěd se oštěpu vyhnul a dal se na útek. Před člověkem prý prchá vždycky ze svahu dolů. Třebaže působí dojmem věčně ospalého, pomalého zvířete, dovede vyvinout značnou rychlost a sebelepsi běžec ho nedokáže dlouho sledovat. Zato psi ano.

Lov na medvěda, to bylo těžké řemeslo, jemuž se mladí Indiáni museli dlouho učit. Různé kmeny postupem věků vyvinuly specifické metody lovu. »Předepsaná« byla výzbroj i způsob zacházení s ní. Před lovem předcházela i duchovní příprava. Lovce musel být čistý tělesně i duševně. Na lov odcházel vykoupaný, v čistých šatech — opět příklad toho, jak se praktická zásada halí do mystiky! Vykoupaný lovec v čistých šatech byl citlivému čichu šelmy jistě méně nápadný než lovec »řádně vyuzený«. Lovce však měl zachovávat i pohlavní zdrženlivost. Čím byl morálně »lepší«, tím větší byla šance, že při lovu uspěje. Proti »dobrému muži« je prý medvěd bezmocný. Při lovu se nesmělo ani jíst, ani pít, jediné, co lovec mohl žvýkat, byl kořínek zvaný »lkatu latsín«. Jeho moc byla magická: vyvolal v medvědu, ale i v lidském nepříteli pocit, že člověk pozbyl síly. Medvědu pak bylo člověka líto a neútočil na něho, stejně si ale počínal i protivník lidský! Některé pradávne praktiky přecházejí na Aljašce dodnes. Patří mezi ně i různé lektvary podporující přesnost ve střelbě, ať jde o střelbu v pravém či přeneseném slova smyslu — při sportu.

Lovci musela pomáhat i rodina, která zůstala doma. Jak taková pomoc vypadala? Nikdo nesměl ani jíst, ani pít, nesměl se ničeho dotknout a ze všeho nejvíce bylo zakázané jakékoli roz-

čilování. Indiáni totiž věřili, že medvěd v lesích by toto rozčilování vycítil, sám by se rozhněval a ve zlosti by lovec mohl i zabít. Lovcově rodině tedy nezbývalo než se uložit ke spánku! Některé kmeny měly méně přísné předpisy. Dovolovaly bdění, avšak trvaly na naprostém tichu. Lovcová žena zpravidla seděla, přes kolena měla přehozenou pokrývku, jejíž okraje byly zatíženy kameny. Ale i tam, kde tabu byla nejmírnější, se ženy měly vyvarovat hněvu, a zejména nešměly trestat svoje děti. Malí Indiáni si jistě přávali, aby tatínek lovil medvědy co nejčastěji! Indiáni si vyprávěli mnoho historek o tom, co se stalo, když rodina porušila tabu a chovala se nepřístojně. Mladá Indiánka si prý hrála s ostatními dětmi na honěnou a na schovávanou. Medvěd dělal totéž co ona, také jejímu otci utíkal a schoval se!

Jakmile se lovcí podařilo medvěda zabít, musel ho poprosit o odpuštění a vysvětlit mu, proč ho zabil. Škoda že se tento moudrý zvyk nedochoval do našich časů. Mrtvé uši ubitých medvědů by jistě vyslechly mnohá velmi prapodivná vysvětlení... Poté lovec uřízl medvědovi hlavu a pohřbil ji obličejem k horám. Rituální byl i sám způsob pohřbu medvědí hlavy. Především bylo nutno zamezit přístupu ptáků. Kdyby to lovec neudělal, ostatní medvědi by se to dozvěděli a »rozzlobili by se na něho«. Dekapitovanému tělu pak lovec zazpíval loveckou píseň. Medvědi však byli loveni i méně romantickými metodami. Indiáni používali pastí a ok. Pasti se podobaly těm, do kterých bývali lapáni vlci. Oka byla důkladná, zavěšená tak, že lapené zvíře uvolnilo těžký trám a ten vynesl jeho tělo do výše. V dosahu tlap bylo lano opatřeno dřevěnou »manžetou«, takže medvěd nemohl lano rozdrápat.

Třetici šelem, které se vyskytují nejčastěji v literatuře věnované životu na americkém Severu, uzavírá liška. Nejčastěji se zde vyskytuje liška červená, *Vulpes fulva alascensis*, blízká příbuzná i u nás známé lišky obecné, *Vulpes vulpes*. Mnohem vzácněji se zde vyskytují její dvě barevné odchylky, liška stříbrná a platinová, v arktické oblasti liška polární, *Alopex lagopus*.

Na Aljašce lišky žijí především ve vnitrozemí, řidčeji při pobřeží. Podobně jako medvěd má i liška své obydlí v noře. Ta má obvykle několik

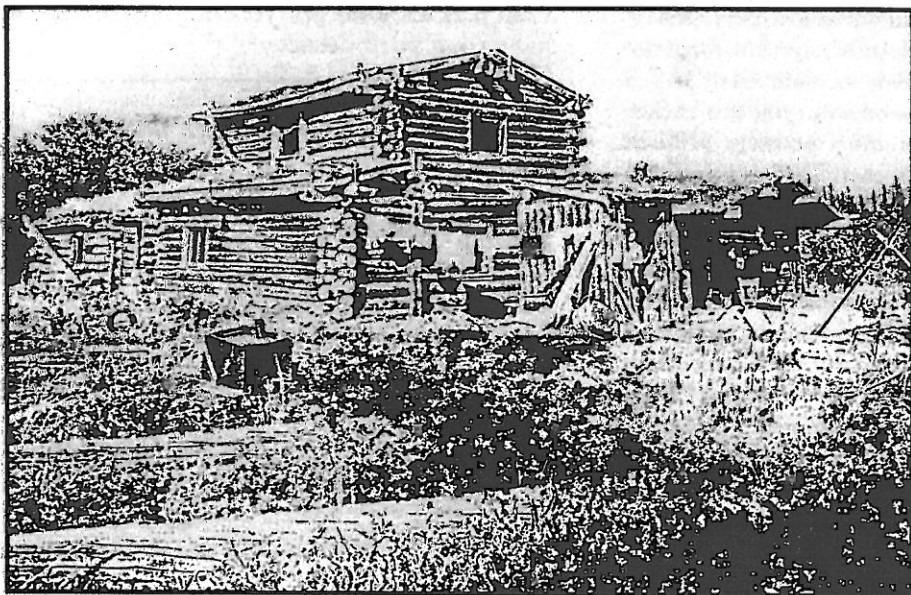
východů, vzájemně spojených složitou soustavou chodeb. V tomto podzemním městě někdy s liškou žije ve společné domácnosti i jezevec. Stojí ho to jistě mnohá přemáhání, protože liška je známý nepořádník, zanechává v chodbách zbytky potravy a nevádí jí masařky, kdežto jezevec je pořádník a neustále po sobě uklízí.

Lišky se páří zjara. Námluvy bývají bouřlivé, jak už to v přírodě bývá, zato manželství jednou uzavřené je téměř trvalé a zpravidla vydrží několik let. Samice je březí dvaapadesát dnů a v jednom vrhu přivádí na svět tři až osm slepých mláďat, která prokouknou až po dvou týdnech. V době, kdy malé lištičky jsou odstavené, mají rodiče nejvíce práce s krmením a napáchají v lese nejvíce škod, ale způsobí i nejvíce užtku. Požírají totiž nejen zajíce, králíky a kurovitě ptactvo (což jim lidé vyčítají a považují je proto za škodnou), nýbrž i myšovitě hlodavce. Ti tvoří až padesát procent jejich potravy. Lišky nepohrdnou ani zdechlinami, takže se starají i o čistotu lesa. Evropeští myslivci se tváří, jako by nevěděli o tom, že liška považuje myš za pochoutku. Vědí však o tom moc dobře a také toho při lovu na lišku využívají. Mohou totiž lišku přivábit napodobováním myšního pískotu.

Indiáni lovili lišky pro jejich kožušinu. Nepoužívali metody známé v Evropě, totiž norování, nýbrž lícili na lišky pasti a oka. Velmi často lapali do pastí i jiného dravce, rosomáka. Rosomák severní (*Gulo gulo*) je největší lasicovitá šelma. Dosahuje i s ocasem délky jednoho metru a váhy přes třicet kilogramů. Skvěle se dovede pohybovat ve sněhu dlouhými plavnými skoky, přičemž dopadá všemi čtyřmi tlapami na jedno místo. Dovede také šplhat a plavat. Je velmi statečný, bojí se člověka mnohem méně než ostatní dravci. Je o něm známo, že se neostýchá loupit i v lidských obydlích. Troufá si i na zvířata mnohem větší, než je on sám. Na srnčí zvěř skáče z úkrytu na stromě a přepadá dokonce i soby a losy. Využívá jejich bezbrannosti při přeplování vodních toků, kdy nemohou použít proti útočníkovi kopyt.

Liška i rosomák jsou důležitými postavami v mytologii aljašských domorodců. Oba se stali totemovými zvířaty, takže byli považováni za příbuzné. Mezi některými kmeny se věřilo ve schopnost mimořádných jedinců proměnit se v lišku nebo v rosomáka.

Konečně je třeba zmínit se o ještě jednom suchozemském zvířeti, které domorodci velmi často honili: je to »horská koza« *Oreamnos americanus*, u nás zvaná kamzík běláček. O barvě jeho srsti podává zprávu sám název tohoto zvířete. Jeho kožich je velmi hustý a srst je tak dlouhá, že dosahuje zvířeti až po kolena. Srst má ještě jednu zvláštnost: při dešti po ní nesklouzává vo-

da, vsakuje se. To činí potíže při chovu těchto zvířat v zoologických zahradách. Zdržuje se výhradně ve vysokých výškách, do nížiny sestupuje jen výjimečně, když potřebuje sůl.

Indiáni lovili tato zvířata na konci podzimu a na začátku zimy. Cenili si totiž nejen jejich kožichů a masa, ale i tuku, kterého používali k různým účelům. Při lovu užívali luků a šípů, nikoli pastí nebo ohrad. Lov byl obtížný. Kamzík běláček je mimořádně zdatný lezec a nejeden lovec se při lovu zřítíl do hlubiny. Lovcům proto měly při lovu pomáhat magické praktiky. Jakmile zvíře zasáhli a bezvládné tělo se řítilo do strže, bylo třeba vyrazet skřeky podobné vranímu krákání. Účelem tohoto kouzlení bylo zlepšení kvality masa. Nad zabíjícím kamzíkem Indiáni konali podobné obřady jako nad uloveným medvědem. Též mu pohřbívali useknutou hlavu a zpívali slavnostní písně.

Při lovu kamzíků pomáhali lidem také psi. Byli speciálně cvičeni, aby jejich pomoc byla co nej-

efektivnější. Při výcviku nechyběla ani magie. Indiáni věřili, že zlepší psův čich tím, že mu naříznou nozdry. Odkapávající krev zachycovali do nádobek, mísili s odstřiženou medvědí či kamzičí srstí a potřísněnými chlupy potírali psůvi jeho poraněný čenich.

Zkušení lovci tvrdili, že dovedou se svým psem rozmlouvat, jako by to byl člověk, a že podle je-

LOVECKÉ SRUBY
NEVYNIKALY VÝSTAVNOSTÍ
ANI ARCHITEKTONICKOU KRÁSOU,
PŘED ÚČINKY KRUTÉ ZIMY
VŠAK CHRÁNILY SVÉ OBYVATELE
SPOLEHLIVĚ.

ho štěkotu i na dálku poznají, na stopu kterého zvířete narazil. Indiánský lovec držel zpravidla tři nebo čtyři lovecké psy.

Výčet aljašské fauny by byl hrubě neúplný, kdybychom se nezmínili alespoň o jednom obyvatele zdejších vod, o lososovi. Na Aljašce se nejčastěji vyskytuje losos čavyča, *Onchorhynchus tshawytscha*. Je to nádherná, až metr dlouhá a 17 kilogramů těžká ryba, která během tahu překonává denně až stokilometrovou vzdálenost. Lososi se vytírají v trdlišťích umístěných v horní části horských řek. K těmto zásnubám opouštějí moře, kde tráví svoji dospělost, a táhnou často i tisíce kilometrů, aby dosáhli cíle. Maso lososů je neobyčejně lahodné a není divu, že losos byl odedávna loven. O tom, jak lovili lososy běloši, ještě bude řeč.

Čtyři roky stráví losos v moři, když ho zastihne osudové volání pudu. Tehdy opouští slanou vodu a vydá se na nebezpečnou pouť. Různé dru-

hy lososa se vydávají na cesty v různou dobu. Bývá to v období mezi květnem a srpnem. Už víme, že medvědi neváhají ponořit pracky do ledové vody horských potoků. Stejnou vášeň pro rybolov měli odedávna i domorodí obyvatelé Aljašky. V rybolovu byla jedna zvláštnost: byl územně omezen. Zatímco širé plochy divočiny nebyly rozděleny na výsadní území či sféry vlivu, břehy potoků mívaly své pravidelné držitele, kteří si svoje území žárlivě střežili. Náčelník osady či lovecké skupiny obvykle rozhodoval, přesně na jakém místě se bude lovit, jakých pastí bude použito a kdo se smí rybolovu zúčastnit. Za starých časů se ženy nesměly přiblížit k potoku, kterým táhli lososi. Toto opatření bylo považováno za poctu rybám. Indiáni se chovali uctivě i k uloveným kusům. Při úpravě ulovených ryb, při kuchání, pečení i uzení vždycky dbali na to, aby ryba byla umístěna hlavou proti proudu. Vyprávěli příběh o chlapci, který se choval k lososům neuctivě. Byl za to potrestán! Spadl do vody a změnil se sám v lososa. Po nějaké době ho ulovil jeho vlastní otec. Provinilec, teď už napravený, se změnil zpátky v chlapce a vyprávěl o svých zážitcích. Později se z něho prý stal velký šaman.

Indiáni lovili lososy jednak pomocí oštěpů, jednak do pastí. Oštěpy vyráběli z kostí, později ze železa. Vrše měly podobnou konstrukci jako vrše všech rybařících národů světa — v tomto ohledu není možné přijít s něčím originálním. Svým rybařením Indiáni přírodní rovnováhu rozhodně nenarušili. O to se zasloužili až bílí lidé. Od počátku století se datuje prudký pokles stavu lososů. Velkopodnikatelé budovali ohromné síťové bariéry přímo u ústí aljašských řek. Lososa je totiž nejlépe chytat právě zde, dokud ještě neopustil slanou vodu. Maso tady chyceného lososa je křehké a chutné, ve sladké říční vodě rychle ztrácí svou hodnotu. Pokud později běloši chytali lososy v říčkách a potocích vzdálených moři, pak jenom proto, aby jejich masem krmili své psy.

Ve výčtu kožešinové zvěře mohla pozorného čtenáře zaujmout jedna maličkost: takřka nepadla zmínka o ceně kožešiny, a proto se téměř nemluvílo o zvířatech kožešnický ceněných. Vysvětlení je prosté. Až do příchodu bělochů si Eskymáci i Indiáni cenili kožešiny pro její hod-

notu užitnou. Nedávali přednost jednomu druhu kožíšku jenom proto, že kůže byla sedřena ze zad zvířete málo se vyskytujícího, a proto vzácnějšího. Kožich stříbrné lišky hřeje stejně jako kožich lišky vulgárně zrzavé. Medvěd byl loven proto, že je veliký a lovec získá velkou chlupa-

INDIÁNSTÍ LOVCI VYTÁHLI SVÉ KÁNOE

NA KAMENITÉ BŘEHY YUKONU.

ČEKÁ JE PRÁCE, K NÍŽ JSOU PODSTATNĚ MĚNĚ SCHOPNÍ NEŽ K LOUV, TOTIŽ OBCHOD.

tou plochu, jak bychom řekli, na jeden vrz. Procházku živočišnou říší tedy uzavřeme krátkým seznámením se dvěma živočichy, kteří byli love- ni ani ne tolik proto, že jejich kožešina dobře hřála, ale proto, že byla skvěle zpeněžitelná, s bobrem a vydrou.

Bobr kanadský, *Castor canadensis*, se liší od evropského příbuzného, *Castor fiber*, snad jen tím, že je tmavší a má poněkud štíhlejší lebku. Jeho píle je příslovečná. Zejména kanadský bobr je mistr v budování vodních hrází. Byl zaznamenán případ, kdy za sucha bobři vybudovali patnáct metrů dlouhou přehradu, která zvedla hladinu o šedesát centimetrů. V koruně byla hráz silná jeden metr. Pěkný výkon tvora, který dosahuje délky sotva jednoho metru a váží pod třicet kilogramů!

Bobři jsou zvířata s vyvinutým smyslem pro rodinný život. Samice vrhá dvě až čtyři mláďata počátkem srpna, mladé vyvádí po čtyřech až pěti týdnech. Proslavili se dřevorubeckým uměním. Poražené stromy zapracovávají do svých

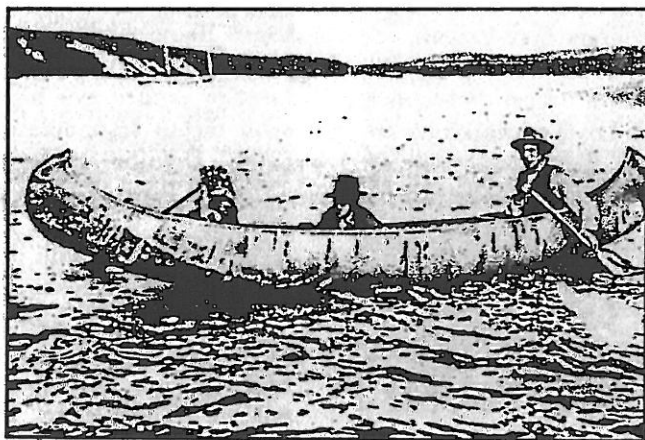
hrází, ale kácejí je hlavně proto, aby se dostali k tenčím větvím v koruně, jež ožírají. Sedmdesáticentimetrový kmen nedokáže jejich silným zubům odolat. Jsou to znamenití plavci, nad hladinou, ale i pod hladinou, kde vydrží v krajině připadě téměř čtvrt hodiny bez nadechnutí. Na Aljašce žily takřka při všech vodních tocích na jih od Brooksova pohoří. V arktické oblasti se samozřejmě nevyskytovali. Jejich sídla jsou bohužel tak nápadná, že neuniknou pohledu byť i nepozorného lovce, a takových bylo mezi Indiány věru málo. V mnohých oblastech byli brzy vyhubeni a udrželi se jen v drsnějších krajích vnitrozemí.

Na Aljašce žily oba druhy vyder, jak vydra říční, *Lutra lutra*, tak vydra mořská neboli kalan, *Enhydra lutris*. Vydra dosahuje délky až půl druhého metru, váží patnáct kilogramů, mořská až čtyřicet. Hlavním zdrojem potravy říční vydry jsou ryby, mořská vydra je téměř nežere a živí se hlavně ježovkami, ale i mlži a kraby. O životě vyder ve volné přírodě víme méně než o životě jiných živočichů — byly téměř vyhubeny. Na Aljašce se vydrám za starých časů dařilo dobře, zejména v některých oblastech. Indiáni totiž někde uctívali vydru jako posvátné zvíře. V jejich bájích se mořská vydra zúčastnila díla mimořádně významného — stvoření světa! Celý příběh začal tím, že Havran letěl kolem světa (nestěžujte si na nedostatek logiky, ale takto si příběh aljašští Indiáni vyprávěli) a pátral po větvi, na níž by mohl usednout. Prosil kdejaké zvíře, kdejakého ptáka o pomoc, ale byl oslyšen. Pochodil až u mořských vyder. Navštívil je

a předstíral, že je nemocný. Náčelníkovi Mořské Vydře se představil jako pán světa. Vyprávěl, že přilétá z hor a že si poranil běhák o vrcholky stromů, které tam rostou. Náčelník Mořská Vydra poslouchal vyprávění a řekl své ženě: »Provdejme za něho naši dceru!« — »Souhlasím,« pravila žena. I stalo se. Jako věno mořské vydry snesly Havranovi ze širokého okolí všechny větve a kořeny. Jsou prý léčivé a Havranova noha bude brzy zdravá. Havran si větve a kořeny nejdříve položil na běháky, pak je ale vzal do zobáku, vzlétl a z výšky je vyplivl. Všude začaly růst stromy a tak byl stvořen svět — díky lehkověrnosti náčelníka Mořské Vydry. Ale i mezi Indiány, kteří mořské vydry nepovažovali za tabu, se tito vzácní živočichové těšili mimořádné úctě. Podobně jako před lovem na medvěda museli se lovci před výpravou postit a magicky očisťovat. Před odchodem na lov se lovec vykoupal a nesměl si zapomenout amulet, jinak by lov neskončil dobře. Zdrženlivost v jídle byla samozřejmostí.

Mimořádně složité obřady vykonávali před lovem Indiáni kmene Kološů. Za březnového novoluní dávali oběti svému šamanovi a tázali se ho, zda zabijí mnoho vyder a vrátí se domů živí a zdraví. Osm dní před slavností březnového úplňku šaman směl jíst jen jednou denně a pil výhradně mořskou vodu. On i lovci se museli vyvarovat požívání toho, čím se živí vydra, jinak mohl lov skončit ne jen pouhým neúspěchem, ale i tragédií.

Při slavnosti šaman obcházel kolem ohně a shromáždění lovci do něho pleskali dlaněmi. Pak šaman pronese své proroctví, do něhož je

INDIÁNSKÁ KÁNOE SMĚRUJE KE KOŽEŠINOVÉ FAKTORII NA VELKÉ VELRYBÍ ŘECE. KÁNOE JE NÁPADNÁ SVÝM VÝRAZNÝM ZAKŘIVENÍM. INDIÁNI V TÉTO OBLASTI STAVĚLI OBVYKLE KÁNOE S PLOŠÍM DNEM.

zahrnut i momořádně důležitý údaj, totiž předpověď počasí. Po návratu z lovu lovci odevzdávali šamanovi podíl. Pokud se předpověď nápadně odchýlila od skutečnosti, mohli mu upřít polovinu, v krajním případě celý podíl. Šaman se obvykle hájil tvrzením, že lovci nedodrželi nařízené magické pokyny. A pokud ani to nepomohlo k obhajobě, vykroutil se z obžaloby obviněním některé z manželek lovců, že byla svému muži během jeho nepřítomnosti nevěrná.

LEDNÍ MEDVĚD
JE NEJOBÁVANĚJŠÍ
ŠELMA SEVERU.
BYL BLÍZKÝ VYHUBENÍ,
ALE ZACHRÁNILA HO
PŘÍSNÁ STÁTNÍ
OCHRANA.

Stáda karibu, řeky rudé lososími těly, hory plné kamzíků . . . , a přece na Aljašce mřeli lidé hladem. I London nejednou psal o zoufalství hladového lovce, který se plahočil celé dny pustinou, aniž zahlédl jediného živočicha. I to je třeba mít na paměti, uvažujeme-li o životě na Aljašce. Při obrovské rozloze tohoto drsného kraje životní podmínky nutily zvířata k migraci, tím více, čím severněji žila. Lidé se proto drželi především vod, ať už mořských či říčních, žili při pobřeží. Tam ale byla zvířata brzy vzácná, zejména v průběhu devatenáctého století, kdy přicházelo stále více bělochů a i mezi domorodce se dostaly střelné zbraně. Lovci odcházeli na lov do vnitrozemských pustin. Byl to nezastavitelný kolotoč příčin a následků. Moderní doba přinesla — snad — zvířatům úlevu. Mořské vydry patřily k prvním živočichům, kteří byli hájeni, a jejich stavy snad stoupají. V době Jacka Londona, na přelomu století, byla však zcela jiná situace. Bílí lidé aljašskou přírodu živou i-neživou surově drancovali a domorodci se to od nich brzy naučili.

Jak otevřít dveře k pochopení složitosti aljašských domorodců? Území na sever a na východ od pohoří St. Elias — a to právě je území, jež obvykle považujeme za »skutečnou« Aljašku, jako kdyby ona nejspíše rovná hraniční čára dosahovala až k Aljašskému zálivu — je domovinou ne méně než šedesáti hlavních etnických skupin Eskymáků a Indiánů, přičemž tyto skupiny se od sebe zásadně liší, nebo alespoň lišily, kulturně i způsobem života. Navíc nás většina z oněch šedesáti skupin nezajímá, protože žijí na jiném území, než na jakém se odehrávají příběhy Londonových románů a povídek.

Odborníci nám usnadnili práci. Rozdělili Aljašku na řadu oblastí. Proberme je aspoň stručně. Při Arktickém oceánu leží, jak jinak, Arktická oblast. Táhne se od Point Hope až k americko-kanadské hranici, po celé délce Brooksova pohoří. Na jih od hor leží tři oblasti: oblast Beringovy úžiny, přičemž její hlavní část zabírá poloostrov Seward. Od ústí Yukonu šikmo vzhůru je oblast Dolního Yukonu čili Koyukuk, sousedící, jak se dá čekat, s oblastí Horního Yukonu čili Porcupine. O »patro« níže leží další tři oblasti, proberme je od Beringova moře, čili od západu: Jihovýchodní pobřežní nížina, oblast Horní Kuskokwim — podél horního toku stejnojmenné řeky, a oblast Tanana, taktéž pojmenovaná podle významné řeky. Pod oblastí Tanana, při horním toku Copper River, leží další oblast pojmenovaná podle řeky. Ty ostatní jsou přímořské, postupujeme od severozápadu: oblast Beringova moře, o Jihozápadní pobřežní nížině již byla řeč, ta sousedí s oblastí Bristolského zálivu, do něhož ústí řeka Nushagak, následuje oblast Kodiak, zahrnující stejnojmenný ostrov, dále oblast Cookova zálivu, Aljašského zálivu a nakonec Jihovýchodní oblast, v níž leží i hlavní město Aljašky Juneau.

London umístil své příběhy na území především těchto šesti oblastí: Arktické, Beringovy úžiny, Dolního a Horního Yukonu, Tanana a Copper River. Těmito se tedy zabýváme především.

Nejkrutější život vedli obyvatelé Arktické oblasti. Odříznuti Brooksovým pohořím od zbytku Aljašky, a z jejich hlediska i od zbytku světa, obývali — a obývají — podhůří a Arktickou pobřežní nížinu. Je to bezútěšná ledová pustina pokrytá věčným ledem. Jen v létě tu probíhá co-

si jako tání; po dva letní měsíce zde slunce svítí čtyřicet hodin denně. V této době zde teplota dosahuje až patnácti stupňů Celsia. Od konce července se dny rychle krátí a počínaje 15. listopadem začíná dvaasedmdesátidenní období polární temnoty. Mrazy tu dosahují hranice minus pětatřiceti stupňů Celsia. Je tu tedy mírnější podnebí než ve vnitrozemí, kde mrazy přesahují — jak známe z Londonových povídek — hranici minus pětadesáti stupňů. Průměrná roční teplota zde dosahuje hodnoty kolem minus třinácti stupňů Celsia. Mrazy jsou umocněny ustavičnými větry. Říční toky, jezera i moře bývají po většinu roku pokryty ledem.

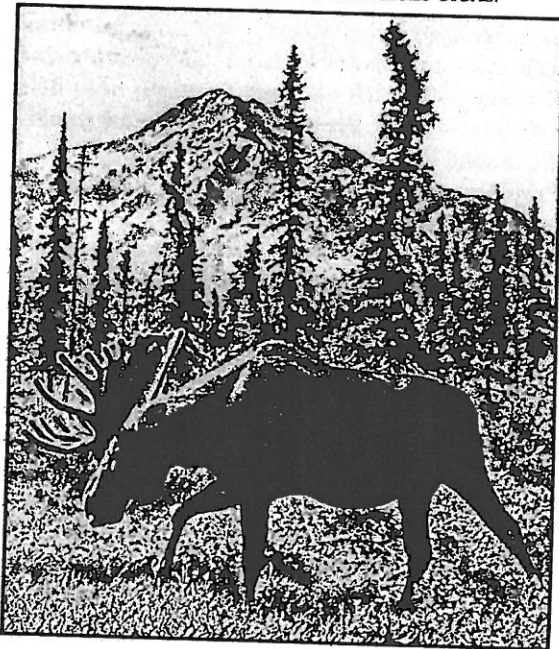
V tomto bezútěšném světě chladu žijí dvě etnické skupiny Eskymáků. Tagiugmiuté jsou usazeni na pobřeží v západní části oblasti. V podhůří žijí Nunamiuté. Jsou to kočovníci, kteří po celé generace táhnou ve stopách stád karibu. Lov na aljašské losy je jejich hlavním zdrojem obživy, takřka bezvýhradně to platí dnes, tím více to platilo na začátku století.

Oblast Beringovy úžiny leží na jihozápad od sud. Vlivy mořských proudů příznivě působí na zdejší klima. Je zde tepleji, než by se dalo čekat v území, jehož plná třetina leží na sever od polárního kruhu. Hlavním městem této oblasti je Nome, dobře známé z Londonových vyprávění. Na Sewardu se také těžilo zlato. Zlatokopové sem přicházeli především podél řeky Koyuk. Také tuto oblast původně obývali Eskymáci, rozdělení do dvaadvaceti skupin. Vzájemně jsou si příbuzné, což je patrné především na jazyce. Na severu oblasti Dolního Yukonu leží Brooksovo pohoří, v němž pramení zdejší nejdůležitější přítok Yukonu, řeka Koyukuk. Z řady dalších pohoří oblast vroubicích připomenu Schwatku, horský útvar Londonovým čtenářům dobře známý. Teploty zde kolísají mezi plus patnácti stupni Celsia v létě a minus pětatřiceti v zimě. Země je porostlá křovinami a otužilými stromy, typickými pro tajgu. Obyvatelé oblasti každoročně s napětím očekávají prasknutí ledu na Yukonu, k němuž dochází ve druhém či třetím květnovém týdnu. Od začátku století v sídlištích kolem řeky se uzavírají četné sázky — kdo přesněji uhodne okamžik, kdy se hnou ledy. Sázky bývají uzavírány s přesností na minutu. Jak lze hnutí ledu tak přesně určit? Velmi jednoduše. Do ledu uprostřed řeky je zaražen kůl,

k němuž je nataženo vedení napájející elektrické hodiny ve veřejné místnosti, rozumějme v baru. Jakmile se ledy opravdu efektivně pohybují, vedení se přetrhne, hodiny nad barovým pultem se zastaví a vítěz má co oslavovat — už v Londonových dobách výhry dosahovaly desetitisícových částek!

V oblasti žijí zbytky eskymáckých kmenů, ale převládají zde Indiáni tří skupin: Koyukonů, Ingaliků a Tanana. Hovoří dialekty stejného ja-

TENTO EXEMPLÁŘ LOSA NEDĚLÁ HANBU
SVĚMU LATINSKÉMU NÁZVU *ALCES ALCES GIGAS*.

zyku, athapaskan. Týmž jazykem hovoří i Indiáni kmenů skupiny Kutčín, kteří žijí v oblasti Horního Yukonu. V této oblasti, přímo na polárním kruhu, řeka Yukon přestává postupovat směrem na severozápad, lomí se uprostřed Yukonské nížiny, kde se rozlévá do ohromné šíře, a pokračuje jihozápadním směrem k moři. V zimě zde mráz běžně dosahuje padesáti stupňů Celsia, ale nezřídka překročí hrůznou hranici šedesáti stupňů. Zato v létě je tu teplo, více než třicet stupňů. Příroda se zde musela prudkým výkyvům teplot přizpůsobit. Málokde rostliny tak rychle nasazují na květ, zrají a vadnou jako právě zde.

Indiáni kmene Tanana žijí, jak lze čekat, i ve

stejnomené oblasti, na planině vtištěné mezi horské hřebeny Kuskokwimu na severozápadě a Aljašského pohoří na jihovýchodě. Klimatické podmínky jsou zde podobné jako v oblasti Horního Yukonu.

Oblast Copper River leží na jihovýchod od Aljašského pohoří. Krajina je to převážně hornatá, po většinu roku pokrytá sněhem a ledem. Před příchodem bělochů zde žili Indiáni kmene Ah-tena.

Domorodé osídlení Aljašky svědčí o neúprosné houževnatosti lidského rodu. Antropologové soudí, že člověk žije v arktické oblasti už osm tisíc let! Eskymácké kultury byly ovšem primitivní, takže historické znalosti jsou v těchto oblastech hůře než chabé. Věda se zabývá soustavně životem původních obyvatel Severu o něco déle než jedno století. Přesto se podařilo nashromáždit mnoho zajímavých poznatků.

Projdeme tedy ještě jednou oněch šest oblastí, které nás zajímají především.

V Arktické oblasti tvoří vnitrozemské kmeny Nunamiutů a přímořské kmeny Tagiugmiutů příklad dvou odlišných, avšak stejnou měrou přirozených způsobů života. Nepochybujeme, že život Eskymáků v této oblasti byl vždycky krutý. Etnografové hovoří o »únosnosti« kraje: tento hned ne zcela pochopitelný termín vyjadřuje prostou skutečnost, že kraj je schopen uživit jen limitovaný počet lidí. V arktických podmínkách býval tento počet velmi nízký. Nicméně na začátku minulého století byla etnická situace na pobřeží stabilizovaná. Eskymáci kmene Tagiugmiutů se živili hlavně lovem mořských savců, ať už tuleňů, mrožů nebo velryb. Obývali stálé vesnice. Kulturním centrem byl takzvaný taneční dům. V povědomí obyvatel těchto vesnic bylo uloženo jakési ponětí o náležitosti k určité půdě, k určitému loveckému území.

Jiná byla situace mezi nomádky Nunamiuty, kteří se nedokázali ani natolik organizovat, aby se u nich rozvinul princip nadřazenosti a podřízenosti, princip náčelnický, jinde zcela běžný. Průběhem času mezi nimi vznikly a vzápětí zanikly lovecké skupiny, které táhly krajem.

Půlka minulého století, to je osudná časová hranice pro původní obyvatele Severu. Eskymáci nebyli odolní vůči chorobám bílému člověku neškodným. Ničila je i obyčejná chřipka, tím méně mohli vzdorovat zápalu plic, či dokonce tu-

berkulóze. Decimované osady se už nedokázaly uživit. K chorobám se přidal hladomor, přičemž hlad zpětne podlamoval odolnost a životní síly těch, kteří až dosud obstáli. V současné době po původních vesnicích zde zbyla sotva nějaká památka. Potomci někdejších svobodných lovců se přestěhovali do vesnic a městeček, jako je Point Hope, Wainwright, Barrow, Kaktovik a Anaktuvuk Pass.

Ještě hůře dopadli vnitrozemští Eskymáci. Ještě před deseti lety žila na sever od Brooksova pohoří poslední skupina Nunamiutů. Byly to zbytky dvou původně velkých společenství, z nichž jedno působilo v povodí řeky Killik, zatímco druhé sídlilo v oblasti průsmyku Anaktuvuk: tímto místem pravidelně procházejí stáda karibu při pravidelném jarním a podzimním tahu na jih, respektive na sever.

Etnografové mají jen dílčí znalosti o životě těchto Eskymáků v polovině i na konci devatenáctého století. Je známo, že se nezabývali jenom lovem, ale také obchodem. V oblasti byla na mořském pobřeží čtyři relativně velká obchodní centra. Lovci sem přicházeli a vyměňovali zboží. Obchodovalo se s kamennými lampami, anglickými ocelovými noži, korálky, velrybí kůží zvanou muktuk, později i puškami a střelivem. Někteří Eskymáci se dokonce specializovali výhradně na obchod. V polovině minulého století se však v arktických mořích definitivně usadili bílí velrybáři. Společnost Hudsonova zálivu, dobře známá ze severských příběhů, rychle zlikvidovala ekonomickým tlakem i hrubou silou chatrnou konkurenci eskymáckých obchodníků. Doplatili na to lovci ve vnitrozemí, kteří byli s brutální náhlostí vystaveni tlaku obchodního monopolu bělochů. Vnitrozemští Eskymáci se proto začali stěhovat na pobřeží, zapomínali na životní styl svých předků, učili se novému způsobu života.

I tito přichozí z vnitrozemí zvyšovali význam vesnic, jež vznikaly na pobřeží. Padla zmínka o místě zvaném Barrow. Vesnice vznikla na mysu Barrow na začátku století. Usadil se zde jistý Charles Brower, obchodník s velrybím tukem. Zkrachoval, ale vzpamatoval se, když se začal zabývat obchodem s kožešinami. Nunamiutští Eskymáci se na něho stále častěji obraceli. Navykli si klást své pasti co nejbližší obchodní stanici a tím se vzdalovali Brooksovu pohoří. Měli

ještě jeden důvod, proč odtud odejít: ubývalo stád karibu, stáda se tenčila, jak už víme, katastrofální rychlostí. Dodejme, že Brower ve třicátých letech zkrachoval, jako mnoho jiných obchodníků s kožešinami. Umělý chov kožešinové zvěře, který se v té době začal rozmáhat, k tomu nemalou měrou přispěl.

Vyprávění o životě Eskymáků na pobřeží Arktického oceánu by bylo neúnosně neúplné, kdybychom se neměli zmínit o lovu na velryby. Podrobnější informace o těchto zajímavých zvířatech čtenář nalezne v předchozím svazku volné řady spisů Jacka Londona, v komentáři k ro-

mánu **MOŘSKÝ VLK**. Také eskymáčtí velrybáři pronásledovali kytovce v malých lodicích, zde zvaných umjak, ovšem s tím rozdílem, že lodice nebyly spouštěny z velkých velrybářských lodí, nýbrž z břehu. Koncem dubna začíná zde velry-

bářská sezóna, jež trvá až do začátku měsíce června. Velryby jsou okolnostmi nuceny proplovat Beringovou úžinou blízko aljašského břehu, jsou tedy v dosahu eskymáckých umjaků. Tra-

ESKYMÁCKÁ KRASAVICE JE PYŠNÁ NA SVŮJ COP ... ŽIVOTNÍ PODMÍNKY Z NÍ BRZY UDĚLAJÍ STAŘENU.

NA OBRÁZKU — Z HLEDISKA ETNOGRAFICKÉHO — JSOU NEJPOZORUHODNĚJŠÍ BOTY TOHOTO INDIÁNSKÉHO VYSLOUŽILCE.

JSOU VYROBENY Z TULENÍ KŮŽE.

INDIÁNI PŘEVZALI ESKYMÁCKOU TECHNOLOGII ZPRACOVÁNÍ KŮŽE TĚCHTO MOŘSKÝCH ŽIVOČICHŮ ASI V TÉ DOBĚ, KDY LONDON POBYVAL NA ALJAŠCE.

diční zbraní velrybáře byla vždy harpuna. Teprve koncem devatenáctého století došlo k zásadní změně ve způsobu lovu velryb i zde, na Severu: velrybářské lodě byly vybaveny harpunovými děly a ruční harpuna nahrazena harpunami vystřelovacími. K další zásadní změně samozřejmě došlo i po širším zavedení benzínového lodního motoru do praxe. K tomu ovšem došlo až v době, kdy skončila epocha, o níž se zajímáme, éra Londonova »zlatého Severu«.

Méně nebezpečný a prestižní býval i lov na lachtany a tuleně. Byl však odevždy důležitou složkou zaměstnání pobřežních Eskymáků. Tulení kůže sloužila Eskymákovi jako univerzálně použitelný materiál. Vyráběli z ní oděvy, přibytky, ale také lodice, kajaky a umjaky, bez nichž by lov byl nemožný.

Mnohé, co bylo řečeno o způsobu života Eskymáků arktické oblasti Aljašky, platí o životě eskymáckých kmenů v oblasti Beringovy úžiny. Také zde žili lidé v souladu s přírodními cykly, také zde čekali na uvolnění ledového příkrovu a na velryby a o půl roku později netrpělivě vyhlíželi táhnoucí stáda sobů karibu.

V jednom ohledu se však lišili od svých soukmenovců, odříznutých Brooksovým pohořím od »zbytku světa«. Arktičtí Eskymáci ve své »splendid isolation« si mohli dovolit přepych volné organizace společenského života. Málo dbali na přirozené i pomyslné hranice, lovecké území bylo vymezeno mnohem volněji, neměli nadřazené a podřízené. Když k nim přišli bílí lidé a seznámili se s jejich neorganizovanou organizací společenského života, trochu pohrdavě ji klasifikovali jako »anarchii«.

Zcela jiné to bylo na poloostrově Seward a přilehlých územích. V čele společenství, žijícího v jedné vesnici, stál umialik, náčelník. O tuto hodnost se mohl ucházet kterýkoli mimořádně schopný muž — po smrti předcházejícího náčelníka. Hodnost byla udělena doživotně. S postupujícím věkem náčelníkovi ubývalo sil, avšak přibývalo zkušeností a Eskymáci si dovedli moudrosti vážit ještě víc než fyzické zdatnosti. V některých vesnicích byl úřad náčelníka dokonce dědičný. Bylo-li třeba, náčelník svolával radu starších a spolu s ní řešil sporné problémy. Čekalo se od něho, že to bude diplomat, schopný smírně vyřídit tu a tam vznikající spory. A ty samozřejmě vznikaly. Jednotlivé eskymácké kmeny, ale i vesnice, ba i rodiny měly svá ostře vymezená působišť. Cizinec směl překročit tuto pomyslnou čáru jen se svolením vlastníka. Umialik často působil jako průvodce cizince po svém teritoriu — jenom on měl dost autority, aby ho uchránil před nepřátelským chováním soukmenovců.

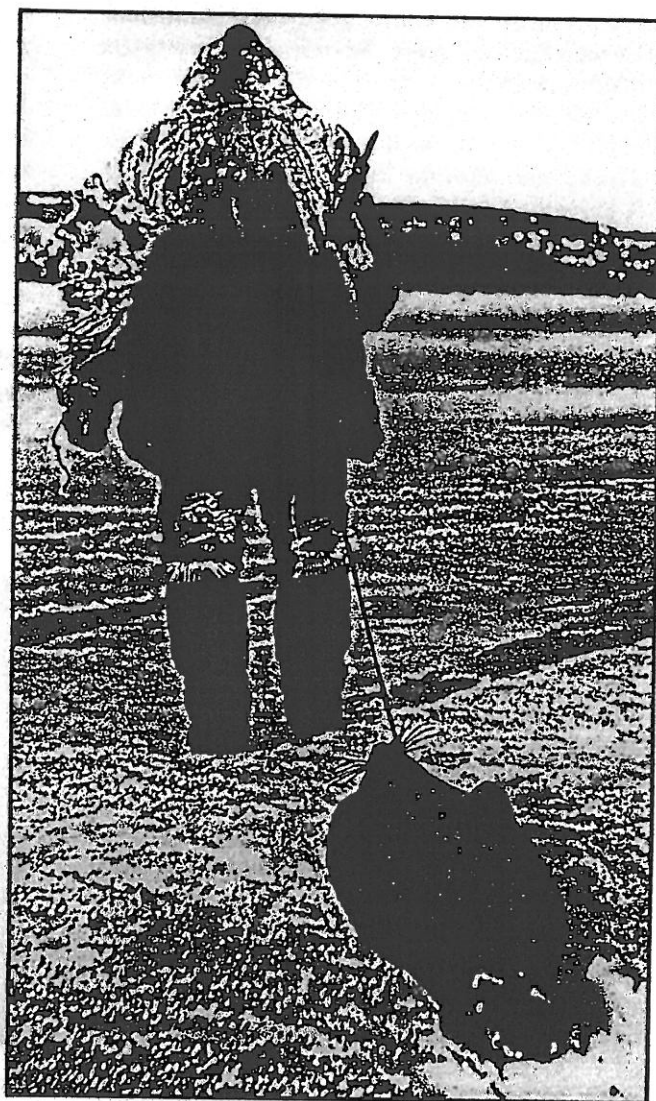
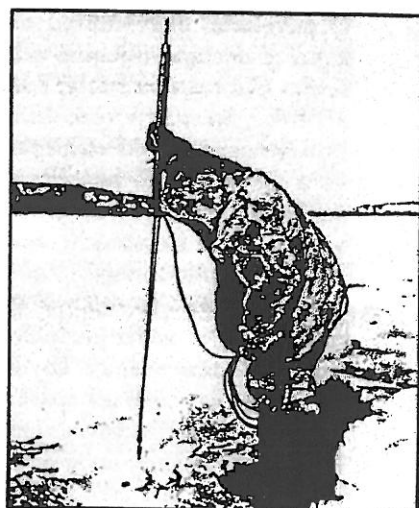
Cizinec někdy povolení ke vstupu nedostal, náčelník se neuvolil k průvodcovské funkci. V tom případě se z něho stal inyukutak, neboli »škrý-

vající se muž«. Nezáleželo na tom, zda hranice překročil o své vůli anebo nešťastnou náhodou, když kupříkladu zabloudil anebo se s ním utrhla ledová kra a mořský proud ho zanesl k cizímu pobřeží. Inyukutak byl prostě »mužem k zastřelení« a mladí lovci se radostně účastnili takového lovu na člověka.

Jak lze vysvětlit rozdíl v chování tak ostrý, proč se Eskymáci od Beringovy úžiny chovali zcela jinak než jejich severní příbuzní? Vysvětlení je prosté: oni nežili v žádné »splendid isolation«. Přes Beringovu úžinu k nim přicházeli hosté, většinou nezvaní. Tupy bojovných sibiřských Eskymáků podnikaly ozbrojené útoky proti jejich vesnicím. O nic mírumilovnější nebyli ani Indiáni, kteří žili o něco jižněji. Umialik musel nezdědka vést šiky do boje. V těchto bojích se v Eskymácích vypěstovalo povědomí sounáležitosti s daným územím. Prolitá krev vytváří pevné pouto se zemí, do níž se vsákla.

V průběhu devatenáctého století tlak Indiánů vzrůstal a jednotlivé eskymácké kmeny této oblasti uzavíraly skutečné aliance pro dobu míru i války. Uzavírali je náčelníci a příslušníci kmene museli tyto smlouvy respektovat. Bylo to důležité především pro obyvatele ostrovů, kteří bývali nuceni k loveckým výpravám na pevninu — museli tudíž lovit na cizím území. Stávalo se však, že jednotlivci nedodrželi mírovou dohodu uzavřenou náčelníky a vyvolali spor, který měl často osudné následky. Silně vyvinutý smysl pro rodinu a příbuzenské vztahy měl za následek krevní mstu. Zločin si žádal odplatu, odplata byla protivnou stranou chápána jako zločin — to je osa, kolem níž se otáčí krvavý žentour krevní msty.

Poměry v oblasti se postupně měnily po celou epochu, kdy bílí lidé pronikali na Sever. Probíhaly zde obdobné děje jako za Brooksovým pohořím. Epidemie vyhladňovaly celé vesnice, stáda sobů karibu byla rok co rok menší. Na mořském pobřeží a při řece Kobuk rostly vesnice, ba města, jako bylo Nome, legendární místo známé ze severských příběhů. Kmenové vazby se uvolňovaly, zvyky upadaly do zapomnutí, staré lásky i nenávisti zamrzaly do ledu. V době, kdy Londonovi hrdinové procházeli severskou divočinou, zachovávaly tradiční zvyky už jen některé skupiny Eskymáků. Pro neopatrného bílého lovce to ovšem bylo tím nebezpečnější!

PĚT FÁZÍ TRADIČNÍHO ZPŮSOBU LOVU NA TULENĚ.

ESKYMÁK VYSEKAL DO LEDU DÍRU
A USEDL NA IMPROVIZOVANOU LAVIČKU
ZE ZLEDOVATĚLÉHO SNĚHU, JIŽ POKRYL PSÍ KŮŽÍ.
ČEKÁNÍ MŮŽE TRVAT DLOUHO, TAKŽE I OTUŽILÝ LOVEC
SE MUSÍ PROTÁHNOUT – TOTO NA POHLED KOMICKÉ
VYSTRČENÍ ZADKU DO VÝŠE JE JEDINÝ POHYB,
KTERÝ JE PŘI TOMTO ZPŮSOBU LOVU DOVOLEN.

KONEČNĚ SE BLÍŽÍ VRCHOLNÝ OKAMŽIK,
TULEŇ PŘIPLOUVÁ, ABY SE NADÝCHAL.
ESKYMÁK POMALU VSTÁVÁ A NAPRAHUJE HARPUNU.

POSLEDNÍ DVA OBRÁZKY ZNÁZORŇUJÍ
ZÁVĚREČNOU FÁZI LOVU.

O původním obyvatelstvu oblasti Dolního Yukonu se dochovalo jenom málo zpráv. Zabývali se jím dva ruští badatelé, Zakoškin v roce 1840 a Petrov, který se v roce 1880 pokusil o sčítání lidu. Koncem století vtrhli do oblasti zlatokopové a ve víru zlaté horečky se tradiční etnická stratifikace do velké míry setřela. Ale z dochovaných údajů lze usoudit, že domorodci zde bývali k sobě tolerantnější, než jak tomu bylo zvykem na pobřeží Beringovy úžiny. K velkomyslnosti je snad vedla rozlehlost kraje a řídkost osídlení. Mezi vesnice koyukonských Indiánů, hovořících jazykem athapaským, se bez velkých nesnází vklínili Eskymáci. Jejich příbuzní na pobřeží by Koyukony mezi sebe nejspíš nevpustili! Zdejší domorodci žili převážně na říčním břehu, při Yukonu a jeho hlavním přítoku Koyukuku, případně na dolním toku řeky Kantishna. Nevedli idylický život. Nesmírné výkyvy teplot mají za následek nestabilitu říčních toků. Řeky pravidelně vystupují z břehů, ba dokonce mění řečiště. V kraji dochází k sesuvům strání. To vše dlouho zabráňovalo výstavbě stálých sídlišť. A nejen to. V celém kraji se projevuje to, o čem píše i London: krajina, ještě přednedávnem oplývající lovnou zvěří, je najednou pustá, změnil se v poušť. I to byl důvod, proč domorodí obyvatelé se tolik upínali k řekám. Při Yukonu anebo Koyukuku měli alespoň nějakou naději, že v hladové době uloví něco k snědku.

Bílí lidé sem začali pronikat od poloviny minulého století ve stále hojnějším počtu. Spolu s nimi sem přišel zcela nový způsob hospodářství: domorodci se seznámili s penězi, poznali jejich smysl a hodnotu. Peníze, to bylo na Severu cosi zcela neznámého, po staletí tu probíhal výhradně směnný obchod. I peněžní způsob hospodářství přispěl k tomu, že zdejší kmeny zde ztratily rychle svoji etnickou charakteristiku.

Poněkud jiná byla situace v oblasti Horního Yukonu, Porcupine. Indiáni kmene Kutčín byli původně rozděleni na pět skupin, ale Londonovi hrdinové se mohli setkat už jen s příslušníky tří. Epidemie spály doslova vyhladila roku 1863 Indiány skupin Tennuthkutčín a Tatakutčín. Zbyli Indiáni skupiny Kutčakutčín, takzvaní Obří lidé, dále Říční lidé, Kankutčín, a konečně Silní lidé, Natsikutčín.

Obří lidé založili vesnice při řekách Yukon a Porcupine (Dikobrazí potok). Některé přetrvá-

ly všechny zkoušky času a stala se z nich moderní sídla: známé jsou Circle a Fort Yukon, ale i Stevens Village, Beaver a Birch Creek.

Také Říční lidé založili jedno dodnes existující město — Eagle. Obývali horní tok Yukonu a břehy řeky Klondike. Indiáni obou skupin vedli poměrně pravidelný život. Rybařili a lovili v okolních lesích. Postupně si vypracovali jakési »říční právo«: každý rok na jaře jednotlivé rodiny obsazovaly určitou část břehu. Po zbytek roku to bylo jejich území a nikdo jiný sem nesměl — ledaže by se vrátil loňský majitel, který se z jakéhokoli důvodu nemohl k jarnímu přerodělování břehů dostavit. Stávalo se také, že vlastník pobřežního dílce anebo honitby v lesích pozval lovce z jiné rodiny jako svoje lovecké hosty. Hranice těchto území však nebyly střezeny tak žárlivě jako hranice na pobřeží Beringovy úžiny. Bílí osadníci zaznamenali sice případy střetnutí téměř válečných mezi skupinami Indiánů, anebo mezi Indiány a Eskymáky. Zdá se však, že »casus belli« byl vždy rázu osobního, nikoli územního.

Jiný životní styl si osvojili Silní lidé, Natsikutčín. Obývali území na sever od řeky Porcupine až k Brooksovu pohoří, asi sto kilometrů na sever od Fort Yukonu. Vedli podobný život jako arktičtí Eskymáci kmene Nunamiut. Neustále měnili sídlo a táhli za stády karibu, někdy až hluboko na sever, na pobřeží Beaufortova moře. Vedli čilý obchodní styk s Eskymáky v oblasti Barterova a Herschelova ostrova. Vyráběli znamenité provazy a karabáče k pohánění psích

POSLEDNÍ ZÁRVÁNÍ,
JÍMŽ SE ZASAŽENÝ TULEN
LOUČÍ SE ŽIVOTEM.

spřežení. Byli to znamenití lovci, specializovaní zejména na lov rosomáků. Své zboží vyměňovali s Eskymáky za olej a tulení kůže. Nicméně i po těchto polokočovnicích zbyly trvalé stopy, osady Venetie a Arctic Village.

Přejdeme nyní k oblasti Tanana. Třebaže se vyhýbáme zmínkám o zlaté horečce, což bylo téma druhého svazku londonovského cyklu, v souvislosti s Indiány Tanana to udělat nemůžeme: pro jejich osud měla zlatá horečka rozhodující, a hned řekneme tragický význam.

V oblasti Tanana žili, jak řečeno, Indiáni Tanana. Náleží k athapaské jazykové oblasti. Lovili podél horního toku Yukonu a řeky Tanana. První běloši, s nimiž se setkali, byli ruští lovci. Ke kontaktu došlo někdy kolem roku 1860. Rusům v patách šli obchodníci ze Společnosti Hudsonova zálivu. V roce 1885 vstoupil na jejich území oddíl vedený poručíkem americké armády Henrym T. Allenem. Jeho etnografické a geografické zpravodajství doplnil o třináct let později A. H. Brooks. Tito badatelé po sobě zanechali jediné hodnověrné zprávy o způsobu života zdejších Indiánů v devatenáctém století.

Shodli se v tom, že oblast byla mimořádně řídko obydlena. Podle odhadů tu žilo na sto padesát rodin o úhrnném počtu osmi set členů. Je ovšem třeba vzít v úvahu neblahé následky epidemie spály, která řádila, jak víme, na horním Yukonu v polovině šedesátých let. Je pravděpodobné, že před touto »spálovou ranou« zde žilo lidí více. Indiáni Tanana byli zdatní obchodníci a dnešní město Tanana bývalo střediskem, kde nabízeli a vyměňovali zboží i Indiáni kmenů Kutčinů a Koyukonů.

Jak jsme o tom hovořili už v druhém svazku, zlatokopové přicházeli na Aljašku ještě dříve, než zbohatlí pasažéři parníku EXCELSIOR vyvolali 15. července 1897 zlatou horečku. Indiáni Tanana také brzy pochopili podstatu peněz a začali s prospektory obchodovat. Poskytovali jim potravu, dřevo a samozřejmě i služby, to vše za peníze, pokud možno za drahé peníze.

Styk s prospektory měl pro ně — možná — neblahé následky morální. Pro okolní přírodu však následky byly — zcela jistě — katastrofální. Zvěř byla rychle vyhubena v širokém dalekém okolí. Pak nastala zkáza lesů. Už jsme se zmínili o tom, kolik ploch lesů padlo za obět sekyře, ale hlavně ohni. Zběsilé drancování pří-

rodního bohatství — jinak nelze počínání prospektorů charakterizovat. Změnily se migrační trasy sobů karibu, vyhubeni byli draví vodní savci, ubývalo ryb. Indián Tanana z konce století, to věru nebyla romantická postava. Když nebylo už co lovit, musel se stát námezdným dělníkem, luk a šípy, eventuálně pušku, vyměnil za krumpáč a lopatu.

Méně neblahý osud potkal domorodé obyvatele oblasti Copper River, Indiány kmene Ahtena, Ledové lidi. Poručík Henry T. Allen navštívil v roce 1885 i jejich území a napočítal zde 366 lidí, z toho 128 mužů, 98 žen a 140 dětí. Ani dnes, po stu letech, se tento počet zásadně neměnil. Běloši sem přicházeli zřídka, tu a tam vědecká výprava. Prospektoři brzy zjistili, že na Copper River zlato není, a krajíně se proto vyhýbali. Málo početný indiánský kmen krajina snadno uživila. Dodnes zde žije dostatek sobů karibu, vyskytují se zde i losi. Tento zapomenutý kraj zůstal takřka nedotčený vlastně až do druhé světové války, kdy zde byla vybudována strategická silnice. Kdybychom chtěli dnes zkoumat na místě stopy po Londonových hrdinech, tato silnice by nás zavedla přímo na jeviště dramatu.

Jak víme, první bílý muž, který vkročil na aljašskou půdu a zanechal o svých výzkumech písemné zprávy, byl kozácký ataman Semjon Děžňov. K jeho historické cestě došlo roku 1648. Zlatou dobu objevování Aljašky však zahájil téměř po sto letech Vitus Bering, následovaný dalšími cestovateli a výzkumníky. Bílí cestovatelé se dostali do kontaktu jak s Eskymáky, tak i s Indiány. Jejich záznamy však obsahují mnoho protichůdných, nepřesných a mnohdy i očividně chybných informací. První kontakty byly zpravidla přátelské. Domorodci projevovali především zvědavost.

Takto popisuje setkání s domorodci francouzský cestovatel, admirál Jean François de Galaup, Comte de LaPérouse, který se při své cestě kolem světa na palubě korábu L'ASTROLABE přiblížil americkému pobřeží 23. června 1786: »Brzy jsme zpozorovali několik divochů, kteří dávali znamení přátelství máváním bílými látkami a kůžemi. Několik kánoí těchto Indiánů rybařilo v zálivu, který byl tak klidný jako jezero. Po celou dobu, kdy jsme setrvali v ústí zátoky, byli

jsme ustavičně obklopeni kánoemi divochů, kteří nám nabízeli ryby, kožešiny vyder a dalších zvířat a různé drobné součásti svých oděvů výměnou za naše železo. K našemu velkému překvapení se dobře vyznali v obchodování a smlouvali tak obratně jako kterýkoli obchodník v Evropě. Ze všech našich nabízených druhů zboží nejvíce zájem o nic jiného než o železo: přijali, pravda, několik šňůr korálků, ale ty obchod spíš završily, než aby sloužily jako jeho základ. Nakonec jsme je přesvědčili, aby přijali několik cínových džbánů a talířů; mělo to však jen pomíjivý úspěch, zájem o železo všechno převýšil. Tento kov jim nebyl neznámý. Každému visela na krku z něho vyrobená dýka, ne nepodobná malajskému krisu, s výjimkou toho, že držadlo bylo jiné, tvořilo ho prodloužení čepele, zaoblené, bez jakéhokoli okraje. Tato zbraň byla v pochvě z barvené kůže a zdá se, že ji považovali za nejcennější majetek. Zatímco jsme zbraně pozorně zkoumali, informovali nás poslušně, že jich používají výhradně proti medvědům a jiným divokým zvířatům. Některé byly z mědi, ale zdá se, že jim nedávali přednost. Tento kov je mezi nimi běžný: dělají z něho hlavně náhrdelníky, náramky a různé další ozdoby; také jím opatřují hroty šípů.

LaPérouse se také setkal s domorodým náčelníkem. Setkání popisuje takto: »Ještě než vstoupil na palubu, nejspíš se pomodlil ke slunci. Potom pronesl dlouhý projev, zakončený jakýmsi zpěvem, rozhodně nikoli nepřijemným, velmi se podobajícím našim kostelním zpěvům. Indiáni, kteří ho doprovázeli ve svých kánoích, zpěv po něm opakovali v chóru. Po tomto obřadu téměř všichni vylezli na palubu a hodinu tam tančili při hudbě vlastních hlasů. Náčelníkovi jsem dal několik dárek, které ho zřejmě přivedly do rozpaků, ale strávil na palubě pět nebo šest hodin.« Také další cestovatelé a výzkumníci potkávali domorodé náčelníky. Kdo byli tito lidé, kteří měli tak velký vliv na styky mezi lidmi, kteří do značné míry určovali, zda se celý kmen zachová vůči přichozímu přátelsky nebo nepřátelsky?

Při rozlehlosti a různorodosti Aljašky a jejích domorodých obyvatel nelze generalizovat. Jiné zvyky a jiný způsob sociálního uspořádání měli arktičtí Eskymáci, nomádi z Brooksova pohoří či rybáři od dolního toku Yukonu. Metodou »složení průsvitek«, postavenou na takovém způso-

bu srovnávání, kdy odlišnosti se odstraňují a shodné rysy zvýrazňují, přeci jenom vyvstávají určité prvky, které jsou společné pro téměř všechny domorodé pospolitosti onoho zvláštního světa, zvaného Aljaška.

Jakmile byla společnost alespoň trochu organizovaná a stabilizovaná, jakmile se vymanila z bezprostředního existenčního ohrožení, začala se společensky rozrůžňovat. Není pravda, že všichni členové společenství si byli naprosto rovni. I mezi Indiány panovala nerovnost, byli tam lidé nadřazení a podřízení. Tato stratifikace ovšem nebyla třídní — spíš vyplývala z příbuzenských svazků. Nejvýše byl postaven náčelník a jeho příbuzní. V osadě ale zpravidla žily i jiné významné rody, které mohly silou a úspěšností téměř konkurovat náčelníkovi. V jejich čele stál nejvýznamnější muž, patriarcha, otec rodu. Tato indiánská aristokracie se odlišovala od obyčejných členů společenství oděvem a ozdobami: například ne každý měl právo nosit takové měděné ozdoby, jaké obdivoval na svých hostech LaPérouse!

Toto rozdělování podle významu mělo i praktické důsledky. Náčelník, spolu s nejvýznamnějšími členy společenství, rozhodoval o lovu: kdy, kde a jakými zbraněmi bude lovena jaká zvěř. K tomu je třeba zdůraznit, že Indiáni byli natolik moudří, že lovem nerušili zvěř v době páření, březosti a výchovy mláďat. Náčelník se těšil velké autoritě a snadno mohl obrátit hněv příslušníků osady proti tomu, kdo by jeho příkazy přestoupil.

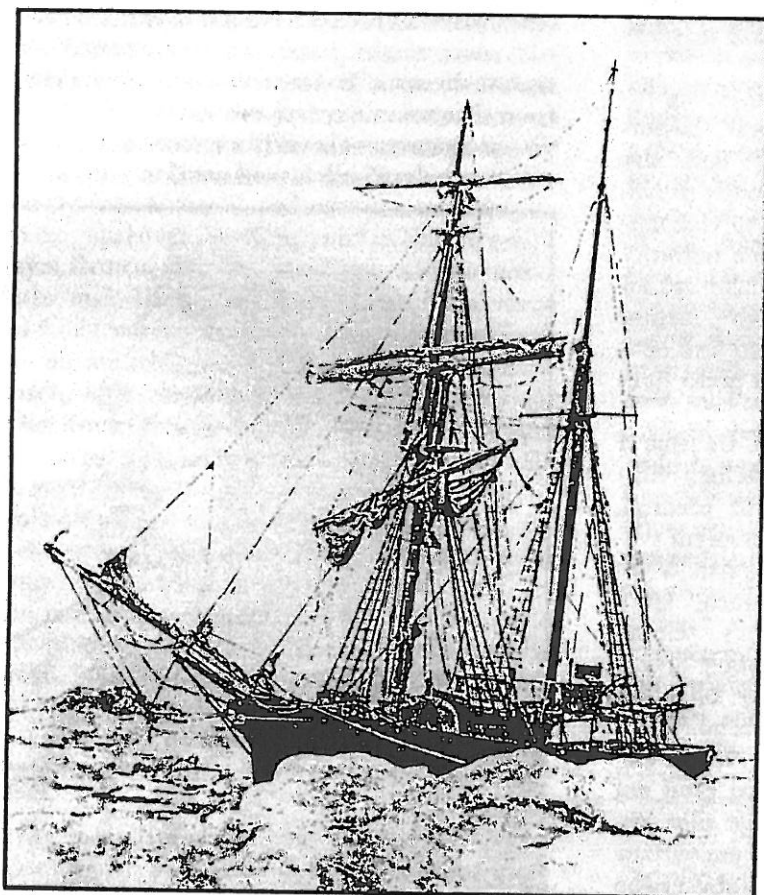
Individuální ocenění hodnoty každého jednotlivce se stávalo důležitým faktorem v dobách mírových i válečných.

Při obchodních jednáních bylo zvykem, že jednající strany si navzájem vyměnily rukojmí po dobu, dokud obchod nebude sjednán a vyrovnán. Rukojmí museli být stejné osobní hodnoty. Totéž platí pro poválečnou diplomatickou jednání. Krevní msta bývala některými kmeny také považována za určitý druh obchodního jednání. Krev za krev — pokud šlo o krev stejně hodnotnou, spor je vyřízen, hněv zapomenut.

V indiánských příbězích se často píše o »radě starších«. Indiáni skutečně uctívali stáří. Nejstarší muž osady, rodu, kmene byl považován za nejvýznamnějšího náčelníkova poradce, ať už pocházel z rodiny bohaté nebo chudé. Stařec

poskytoval rady každému bez rozdílu — to byla jeho sociální role.

Vedle náčelníka budí naši největší pozornost postava kouzelníka, šamana. Se šamanem jsme se už setkali — vyprávěli jsme o jeho věštec-
kých praktikách. Už z toho, co bylo řečeno, jas-

JEDNA Z BRIGANTIN,
KONKRÉTNĚ MINK Z ROKU 1877,
KTERÉ BYLY POSTAVENY
SPECIÁLNĚ PRO PLAVBU
V SEVERNÍCH MOŘÍCH.

POSTUP CIVILIZACE
STÍRÁ ROZDÍLY V KOLORITU.
NASAŽENÍM KLOBOUKU
BYL TENTO INDIÁN KORUNOVÁN
NA «OBYČEJNÉHO STREJCE»,
JAKÝCH POTKÁME DOST A DOST
V KTERÉKOLI VESNICI
SEVERNÍ POLOKOULE.

ně vyplynulo, že šaman měl ve svém společen-
ství velký vliv a dovedl z něho těžit. Jak se ně-
kdo mohl stát šamanem?

Reálnou naději měli zpravidla jen příbuzní stá-
vajícího šamana. Jakmile zemřel, konaly se slo-
žitě pohřební obřady, trvající mnoho dnů. Zú-
častnili se jich samozřejmě i »kandidáti šaman-
ství«, nejčastěji jeho synovci, protože mrtvý ša-
man obvykle nepřenášel nadpřirozené síly na
své potomky. Synovci museli zachovávat přísná
půstní pravidla a každý z nich doufal, že právě
do něho vstoupí duch právě zemřelého kouzel-
níka. Zároveň ale pociťoval posvátnou hrůzu.

i mnohý náš současník nerad chodí o půlnoci
kolem obyčejného vesnického hřbitova!

Po určité době šamanův duch skutečně vstoupí
do vyvoleného mladého člověka. Projeví se to
tím, že budoucí šaman ochoří, má horečné sny,
vidiny. Chová se nepřičetně, upadá do bezvědo-
mí, od úst mu jde pěna. Poznamenejme, že toto
líčení zasvěcovací fáze kouzelníků se pozor-
hodně shoduje s tím, co o mladých kouzelnících
vypravovali cestovatelé, kteří se s nimi setkali
v Africe! Opravdu se zdá, že určité magické
praktiky jsou přírodním lidem společné, ať už
žijí kdekoli.

»Přechod« kouzelníkova ducha se u některých kmenů děje i trochu jiným způsobem. Adepti nečekají, až si duch »sám« zvolí příští tělesnou schránku. Duch zde má své asistenty, kteří mu pomáhají vstoupit do těla předem vyvoleného mladého muže. Vybízejí ho rituálními výkřiky, také adept ho láká zpěvem, během něhož přichází do transu. Tím vrcholí první fáze zasvěcovacích obřadů.

V druhé fázi se budoucí šaman musí svému řemeslu naučit. V tomto údobí jakéhosi »šamanského tovaryšství« adept odchází do lesů, aby zde navázal styk s duchy, kteří ho budou provázet po celý život. Mladý muž (někdy to však může být i mladá žena!) nevede v lesích radostný život. Nesmí si budovat příbytek, hlad zahání žvýkáním kořenů halucinogenních rostlin. U některých kmenů novic vychází do lesů opakovaně. Při každém takovém výletu potká jiného ducha a naváže s ním kontakt.

Rozhodující však je setkání s vydrou. Už jsme si všimli, že mořská vydra hrála v mytologii indiánských kmenů mimobřádnou roli už předtím, že se zúčastnila, spolu s havranem, stvoření světa. Ale ani říční vydra nezůstala zkrátka. V jejím těle sídlí mimořádně silný duch, který — pokud přestoupí do šamanovy tělesné schránky — dokáže později konat pravé divy. Jakmile vydra přijde do šamanovy blízkosti, strne a po chvíli padne mrtva k zemi. To je podstatný rys tohoto neobyčejného setkání člověka se zvířetem: novic nesmí vydru zabít ani zbraní, ani rukama, života ji zbavuje silou pohledu. Jakmile je zvíře mrtvo, novic mu vyřízne jazyk, ten pak po straně nařízne tak, aby z něho udělal tenký plátek. Zabalí ho do ruličky a uschová na tajném místě.

Tento obřad byl tak podstatnou součástí zasvěcovací procedury, že se někdy celému zasvěcování říkalo »nařezávání jazyku«. Mohlo se ovšem stát, že novic vydru nepotkal a že ani opakované lesní pusty nevedly k ničemu. Pak nezbyvalo než požádat o pomoc jiného šamana. I to se dělo různým způsobem: tak třeba pomocníci uložili zmámeného novice do kánoe a pustili ho po vodě. Šaman osady položené níže po proudu měl vycítit příchod novicův, měl řídit plavbu neovládané kánoe přejezdy a nakonec měl lodici dovést do přístaviště. Není divu, že s ohledem na tuto neradostnou perspektivu no-

vicové kouzelnického řemesla dávali přednost úspěšnému zasvěcení v lese!

Mimořádně pečliví studenti šamanismu podnikali lesní výpravy za zvířecími jazyky opakovaně. Horní hranicí bylo osm jazyků od osmi různých zvířat, z nichž každé šamanovi předalo své

NOTAČEKOV, NA POČÁTKU STOLETÍ PROSLULÝ JAKO LOVEC TULEŇŮ. JMÉNO JE INDIÁNSKÝ VÝRAZ PRO JEHO ŘEMESLO. ZDÁ SE, ŽE SE NARODIL UPROSTŘED LOVECKÉ SEZÓNY A SUGESTIVNÍM POJMENOVÁNÍM HO RODIČE CHTĚLI PŘEDURČIT K ŽIVOTNÍ DRÁZE, KTERÁ BY HO TAK JAKO TAK NEMINULA.

specifické vlastnosti. Počet osmi nebyl zvolen náhodou. Indiáni považovali osmičku za základní magické číslo — už jsme si všimli osmidenních půstů před lovem, osmidenních smutečních obřadů při šamanově smrti. Osmička byla ostatně obsažena i v těle každého jednotlivce. Indiáni hovořili o významu »osmi kostí«: levé rameno, levý loket, pravé rameno, pravý loket, pravý bok, pravé koleno, levé koleno a levý bok. Toto byly magické části těla, jež reprezentovaly celou osobnost člověka. Magická symbolika zřejmě vycházela z prostého pozorování: pro Indiána byl pohyb základním životním projevem.

Končetiny pohyb umožňovaly, jsou tedy základním životním garantem. Každá končetina je kloubem rozdělena na dvě části, v těle je tudíž osm »nositelů života«.

Po návratu z lesů, kde úspěšně »nařízal jazyk«, mladý šaman svolá svoji rodinu a zapěje kouzelnou píseň. Rodina byla povinná zpívat s ním. Pomáhala mu tak upevnit a posílit čerstvě nabyté schopnosti.

Indiáni neměli o šamanově »duchu« abstraktní představy. Bylo to cosi jako zvíře, které žilo pod střechou šamanovy chýše, ale nemohl je spatřit nikdo jiný než on, kouzelník. Nově zasvěcený, mladý šaman choval pod střechou maličké zvířátko; opakovaným duchovním cvičením a řádným životem zvířátko prospívalo, až bylo veliké jako myš. Duch mocného, zkušeného a samozřejmě i starého šamana byl velký jako medvěd — ale ani tehdy ho nemohl nikdo spatřit.

Běda, když ale šaman začal svoje řemeslo zanedbávat. Jeho duch začal chřadnout, strádal — pokud to tak lze říci — na duchu i na těle a mohl se ztratit docela.

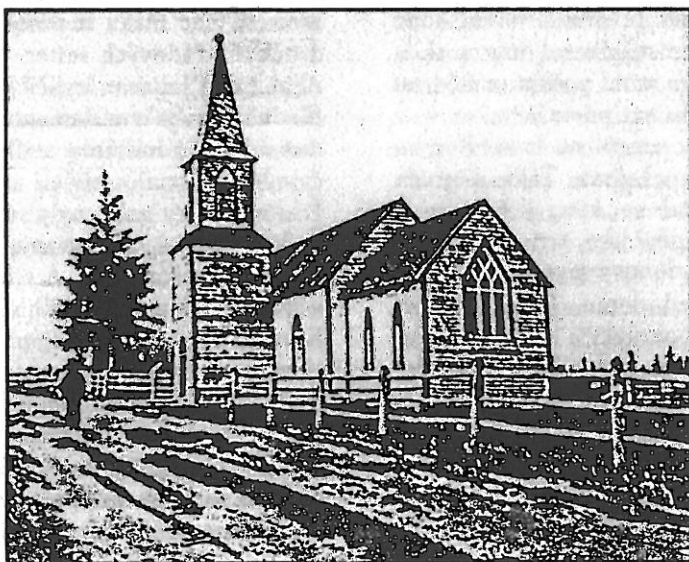
Jakmile skončil výcvik a zasvěcovací obřady, šaman se ujal svého úřadu. Svě výstupy konal zpravidla v noci, za dramatického osvětlení. Jeho počínání směli sledovat muži, ale také malá děvčátka a staré ženy. Pouze ženy ve fertilním věku byly z kouzelnických seancí vyloučeny. U některých kmenů bylo dokonce zvykem zavírat ženy do zvláštní chýše. Dělo se tak proto, že

duchové se žen báli, a kdyby nějakou uviděli, mohli by leknutím až zahynout.

V některých případech ovšem šaman byl ochoten úřadovat i za denního světla. Léčil nemocné nebo se utkával v duchovním souboji s konkurenčním šamanem cizího kmene. Některé výstupy připomínají kousky moderních kouzelníků: jeden šaman se například nechal zavázat do pokrývek a položit na dno potoka na čtyři dny. Pak ho vylovili a byl živ a zdrav — což je trik, kterým by se mohl pyšnit i král amerických a snad i světových kouzelníků Houdini!

Při seanci kouzelník začal zpívat zaklínací píseň. Jeho pomocníci zpívali s ním a rytmicky přitom bubnovali. Důležitým nástrojem bylo chrastítko, které šaman držel v ruce a potřásl jím do rytmu. Přítomní se postupně přidávali ke zpěvu. Rytmus si je podmaňoval, jeden po druhém upadali do vytržení. Vrcholná chvíle však stále ještě nepřicházela. Šaman teprve čekal na osvětlení, čekal na příchod toho ducha, který by mohl pomoci v daném případě!

Konečně začal hovořit. Z jeho rtů splývaly podivné zvuky, opakoval slova, která nezasvěcenému nedávala žádný smysl. Zato jeho pomocníci mu rozuměli a dovedli tajemnou mluvu duchů správně interpretovat. Při některých seancích do kouzelníka vstupovali duchové zvířat. Šaman pak vydával zvířecí zvuky, štěkal, bručel jako medvěd nebo sebou zmítal jako ryba a zpíval »rybí zpěv«.

DŘEVĚNÉ KOSTELÍKY
V PSEUDOGOTICKÉM STYLU
BYLY CHLOUBOU
KAŽDÉ VELRYBÁŘSKÉ OSADY.

Duchové přinášeli nejrůznější zprávy. Šaman dovede prostřednictvím duchů hledět do budoucnosti. Ta skrývá leckteré strašné tajemství. Tak například ve své vidině šaman spatří temnou díru ve vodní hladině. Je to jasné znamení: někdo se v dohledné době utopí! Otázka zní, kdo to bude. I na tuto otázku znají duchové odpověď. Vyděšená oběť, jak lze čekat, prosí šamana, aby se přimluvil. Duchové jistě mohou všechno zařídit tak, aby nešťastník vyvázl. Samozřejmě, mohou, proč by nemohli — ale musí se jim zaplatit. Nikdo nedělá nic zadarmo, ani duchové! Oběť ráda zaplatí, neutopí se a sláva šamanova ještě stoupne, neboť každý se může přesvědčit, jak mocné, účinné a prospěšné je jeho čarování.

Vedle chorob a neštěstí při lovu Indiány soužila metla války. Byli bojovní, byli stateční, ale jako každý člověk kdekoli na světě se zároveň války báli a nepovažovali ji za nic příznivého. Šaman věděl dlouho dopředu, že válka nastane. Ve svých vidinách pozoroval cizí kánoe, jak se blíží, jak vystupují z mlžných hradeb. Válka nastane, to je jisté. Ale kdo v ní zahyne?

Byly to jistě hodiny plné napětí, když šaman usedal zády k doutnajícím ohni, pohroužen do hluboké meditace. Osada ztichla. Všichni se ukryli do chýší. Nikdo nesměl ani šeptnout. Matky dávaly pozor, aby ani dítě nezakřiklo! Konečně se z šamanovy chýše ozval syčivý zvuk. Duch se dostavil se zprávou. Od té chvíle šaman věděl, koho potká zlý osud, a příležitostně byl ochotem novinu prozradit tomu, koho se týkal, eventuálně zprostředkoval dobrou službu duchů, pokud ovšem mohl počítat se štedrou rukou toho, komu mělo být pomoheno.

Stávalo se, že se lovec ztratil na lovu. Rodina byla pochopitelně znepokojena. Takto popsala kouzelnickou seanci stařena, která jí byla svědkem, když byla malé děvčátko, tedy v dobách, kdy se odehrávaly Londonovy severské příběhy: »Velký oheň uprostřed domu. Bála jsem se. Schovala jsem se pod pokrývky a hleděla malým otvorem. Strýc (tj. šaman, pozn. O.N.) byl svlečený do naha. Zakrývaly ho dlouhé vlasy. Seděl na malované skříňce zády k ohni. Hleděl do tmavého kouta. Chtěla jsem křičet, ale nemohla jsem. Příliš jsem se bála. Kolem stáli ostatní, otec, bratři a strýcův pomocník. Strýc mluvil, ale nikdo mu nerozuměl. Jenom pomocník ano.

Strýc poslal ducha, aby našel mého bratra. Po nějaké době se duch vrátil. Vrátil se s dobrou zprávou. Bratr byl v pořádku. Měl dobrý lov. Kořist byla příliš těžká pro jeho kánoe. Tábořil na břehu. Spal pod obrácenou lodí. Můj otec a bratři šli na to místo. Nalezli spícího bratra. Ulovil velkého černého medvěda a další zvířata. Tak to bylo s mým bratrem.»

Šaman také léčil nemocné a raněné. To byly jeho důležité povinnosti. Jeden takový případ lze dokumentovat i fotografií. Lovec Medvědí Hryz Billy byl na ostrově Khantaaku zle potrhán medvědem — někdy v roce 1889. Fotograf Edward de Groff, který obrázek pořídil, svědčil, že muž byl »roztrhán na cucky«. Raněného dopravili do vesnice, kde se ho ujal slavný šaman Tek-Ic. Ten nechal svého ducha, aby vstoupil do mladé ženy, která raněnému poskytla první pomoc a zašila mu rány. Poté zahájil proceduru, která se jmenuje »tcun-xuk«, neboli »rychlá léčba«, věru že slibný název!

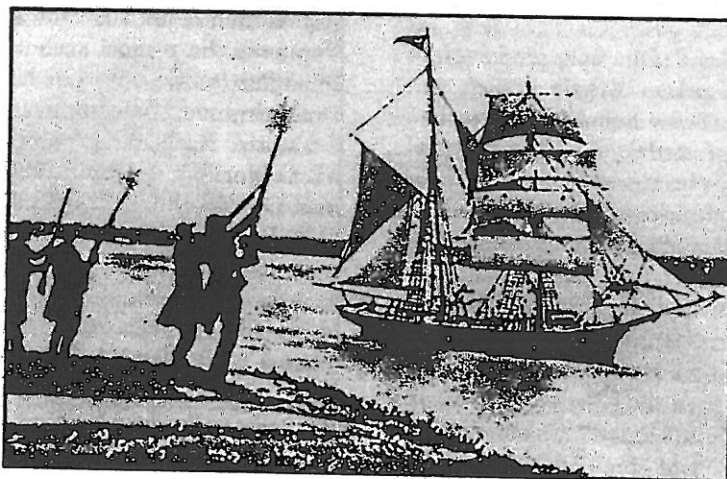
Nejdříve se přesvědčil, zda jeho schopnosti jsou dostatečně silné. Vrazil dobrovolníkovi do prsou nůž — byl jím jistý Kožená Kánoe George — a vzápětí mu ránu zacelil řehtačkou. Zbyla jenom malá jizvička. Potom se věnoval Medvědímu Hryzovi. Vzápětí duchy tak dlouho, až se lovcovy strašlivé rány zacelily! Tento úspěch samozřejmě ještě zvýšil popularitu šamana jménem Tek-Ic.

Zajímavý na celé příhodě je ovšem jeden aspekt. O raněného Billyho se nestaral jenom šaman. K jeho lůžku se dostavil i místní misionář a několik řádových sester. Tento misionář jménem Albin Johnson vyličil příhodu ze svého pohledu. O nějakém šamanovi se nezmínil, zato dosvědčil, že Indiánky sešily strašlivé rány obyčejnými jehlami a nitěmi zhotovenými ze šlach. Řádové sestry pak omyly sešité rány karbolovou vodou a Albin Johnson se věnoval modlitbám za záchranu nešťastníka. A ejhle, Bůh jej vyslyšel, učinil zázrak a Medvědího Hryza zachránil!

Komentáře k této podivuhodné paralele, myslím, není třeba.

Neskrývaná chtivost šamanů po darech věcných a později i peněžních budí ovšem nedůvěru k celé podstatě jejich počínání. Netřeba pochybovat o tom, že měli důkladné znalosti o účincích rozmanitých bylin a že to byli mnohdy i vynikající odborníci v přírodním léčitelství. Jejich

schopnosti ovšem byly značně omezené — svědčí o tom tragické zprávy o celých kmelech, vyhlazených epidemiemi. Cestovatelé a vědci se mnohokrát s indiánskými šamanými setkali a byli i svědky jejich procedur. Zprávy, jež podali, jsou však zpravidla přinejmenším skeptické, spí-

BÍLÍ OSADNÍCI,
JAKKOLI ŽILI
V RELATIVNÍM POHODLÍ,
CÍTILI STESK PO DOMOVĚ.
PŘIPLUTÍ JAKÉKOLI LODĚ
SE STALO PŘÍLEŽITOSTÍ
K HLUČNÉ OSLAVĚ,
PŘI NÍŽ STŘELBA Z PUŠEK
NEMOHLA CHYBĚT.

še odsuzující. Stávalo se, že tito lidé, kteří měli — jako každý civilizovaný člověk — přesnější představy o medicíně a jejich základních pravidlech než šaman, se pokusili při svých cestách divočinou zachránit nemocného, ale žárlivý šaman jim v tom zabránil a způsobil nešťastnou smrt. Vinu ovšem svalil na »bledé tváře«: kdyby se mu nepletly do řemesla, tvrdil, všechno by dopadlo dobře. Někteří mohli mluvit o štěstí, že z celé záležitosti vyvázli se zdravou kůží!

Dodejme, že skeptické zprávy o počínání indiánských šamanů se objevovaly v americkém tisku už před sto lety. O to grotesknější je současná módní vlna obdivu k jejich údajným všemocným magickým praktikám, které byly zničeny »škodlivým vlivem« postupující civilizace!

Bílí lidé přišli na Aljašku ze západu. Zprávy prvních cestovatelů byly plné nepřesností a nejasností. Dlouho trvalo, než se běloši naučili rozeznávat jednotlivé eskymácké a indiánské kmeny, než se naučili alespoň základům jejich jazyků. Složitá byla i orientace v severských vodách. Kompas zde neslouží jako spolehlivé vodítko — rozdíl mezi severním zeměpisným pólem a magnetickým pólem je ve vysokých šířkách

na přesnost svých chronometrů, která však v té době ještě nebyla dokonalá. Dokonce ani zpětně nejsou vědci schopni určit správnou zeměpisnou polohu podle dochovaných záznamů v lodních denících. Magnetický pól mění svoji polohu. Odhaduje se, že kolem roku 1790 odchylka činila $32^{\circ} 24'$ východně, o sto let později byla o dva stupně menší. A navíc, mořeplavci měřili délku od různých poledníků, greenwichského, ale také pařížského, toledského či ochotského, a samy tyto poledníky tehdy nebyly přesně určeny a zaměřeny. Aby zmatek byl ještě větší, v osmnáctém století nebyly sjednoceny délkové míry, takže pod pojmem »námořní míle« si španělský kapitán představoval něco jiného než jeho ruský kolega. Ač se to zdá k nevíře, k závazné mezinárodní dohodě o definici námořní míle došlo až v roce 1954!

Rusové postupovali na Aljašku podél Aleutských ostrovů. Z jihu sem přicházeli Španělé, kteří si činili nároky na Kalifornii a následně i na celé pacifické pobřeží Severní Ameriky. Významné objevy učinil na Aljašce i James Cook za své třetí a poslední výzkumné cesty roku 1778. Jeho loď RESOLUTION a DISCOVERY vpluly do Aljašského zálivu v květnu toho roku. Cook netušil za své plavby podél pobřeží, že některá

místa navštívili — a pojmenovali — před ním už Španěl. Naopak, Španěl, kteří se sem vrátili o rok později, nevědomky putovali v jeho stopách a dávali evropská jména významným bodům na pobřeží, jež už nesla jména přirčená Cookem. Později, když byly výsledky objevitelských plaveb zpracovány a tiskem šířeny, nastal pochopitelně zmatek.

Dodejme však, že lodní deníky byly před zveřejněním přísně cenzurovány. Bývaly z nich vypouštěny pasáže svědčící o hojném výskytu kožšinové zvěře, najmě mořských vyder. Panovnícké dvory hodlaly držet tyto informace co nejdéle pod pokličkou, aby nevzbudily závist a dobyvačnou horlivost u svých konkurentů. Schylovalo se k chmurným závodům, ve kterých byla aljašská kožšinová zvěř hlavní cenou. Nejlépe k nim byli připraveni Rusové. Jejich lovci už dlouho operovali na Sibiři, podnikali lovecké výpravy na Aleuty, byli aklimatizováni, krutost zdejší přírody je nemohla zaskočit, znali zvyklosti zvěře, které byly podobné jako na asijské straně mořské úžiny.

Mezi roky 1783 až 1788 Rusové podnikli několik objevitelských, ale současně též loveckých výprav. K nejvýznamnějším patří výprava Pota-pa Zajkova, který připlul k aljašským břehům v roce 1783 na lodi ALEXANDR NĚVSKÝ. Vedl pečlivě svůj lodní deník a zanechal cenné svědectví o poměrech, které vládly mezi eskymáckými a indiánskými kmeny té doby. Motivy plavců však nebyly vědecké, nýbrž naveskrz obchodní, tedy praktické. Brzy pochopili, že pouhý obchod s domorodci není dlouhodobě rentabilní. Domorodci zde nebyli naivní hlupáči, kteří by byli ochotni měnit kožšiny mořských vyder za zrcátka a korálky. Rychle pochopili, že bílí lidé si těchto kožšin neobyčejně cení. Mořeplavcům nezbývalo než vystoupit na pevninu a usadit se tu trvale. V nejvíce prosperujících domorodých osadách, které už dříve sloužily jako obchodní centra, vyrostly první sruby bílých osadníků, především ruských. Dovedli rychle sebrat všechnu smetanu. Námořní výpravy jiných národů se vracely téměř s prázdnou. Anglický kapitán George Dixon přistál po dlouhé plavbě u ostrova Khantaak, aby zde získal — šestnáct kůží mořské vydry, dvě kožšiny sviště, avšak s uřezanýma ušima, a balíček mizerných bobříků kožšin. »Nejenom že domorodci měli

prázdné sklady,« stěžuje si Dixon ve svém deníku v zápisu z 3. června 1789, »ale dokonce byli takřka nazí, protože už prodali i to, co nosili na sobě.« Tedy už před dvěma sty lety se příchodem zdálo, že na Aljašce není co drancovat!

V té době zde už byli Rusové jako doma. Navázali kontakty s domorodými náčelníky a kupovali od nich nejen kožšiny a maso, ale i otroky. Vyprávěli jim o moci svého cara a ujišťovali je, že nadále budou oni i jejich lid pod panovníkovou ochranou. Založili první stálé společnosti a faktorie. K nejstarším patří společnost založená Grigorijem Ivanovičem Šelichovem a Ivanem Golikovem roku 1783 na ostrově Kodiaku. O čtyři roky později se Šelichov vrátil na pevninu a předložil úřadům plán na oficiální kolonizaci nového území. Zamýšlel na Aljašce založit řádně spravované území, administrativně podléhající carské správě. Požádal o povolení založit na aljašské půdě pravoslavné kostely a misijní stanice. Současně ovšem navrhoval, aby se transporty trestanců nezastavovaly na Sibiři, nýbrž aby pokračovaly dál, na Aljašku. Počítal také s otrockou prací nebožáků, nakoupených od domorodých náčelníků.

V roce 1790 přijal do svých služeb Alexandra Andrejeviče Baranova, který se časem stal nejvýznamnější postavou rané etapy osídlování Aljašky. Byl to neúnavně podnikavý muž. Pronikl do míst, kam se bílí lidé dosud nedostali. Šelichovovu společnost reorganizoval a lvím podílem se zasloužil o založení Rusko-americké společnosti, která Aljašku hospodářsky ovládla prakticky až do konce ruského panství nad tímto územím. Pochopil, že musí s domorodci vycházet po dobrém, pokud chce mezi nimi obstát. Oženil se s dcerou jednoho z indiánských náčelníků a do nejvyšší míry se snažil přizpůsobit zdejšímu zvyklostem a mravům. Nestál o otroky. Vybudoval kolem sebe armádu domorodých lovců a flotilu lodic zvaných »bajdarka«. Největší zájem měl samozřejmě o mořskou vydru. Během několika let byly jím organizované lovy tak úspěšné, že zvíře téměř vyhynulo. Lovci na »bajdarkách« se odvažovali i do jim neznámých končin. V každé lodici seděli dva nebo tři muži ozbrojení luky a oštěpy. Jakmile nastala bouře, lodice se srážely dohromady, lovci je vzájemně propojili lany a na těchto improvizovaných vozech čekali, až se počasí uklidní.

Rusové dali příklad a konkurence se musela přizpůsobit. Nejlépe se dařilo Hudsonske společnosti. Zatímco Rusové založili Sitku, zaměstnanci Hudsonske vztyčili hradby Fort Yukonu a Fort Selkirku. Třebaže rukama lovců amerických, kanadských i ruských procházelo velké

GRIGORIJ
IVANOVICH
ŠELICHOV.

bohatství, jejich způsob života se valně nelišil od životního stylu Indiánů. Také způsoby lovu byly obdobné. Jediný zásadní rozdíl byl ve výzbroji: střelné zbraně a kovové pasti byly mnohem účinnější než luky a dřevěné sklopce Indiánů.

Ruská vlajka vlála nad Aljaškou naposledy 18. října 1867 — jak o tom pěkně píše Jules Verne v románu CÉSAR CASCABEL, neboli OCEÁNEM NA KŘE LEDOVÉ. Toho dne, podle úředních odhadů, na území o rozloze půl druhého miliónu kilometrů žilo 27 500 domorodců a 438 bělochů, z toho 150 Američanů.

Změna praporu neznamenal změnu způsobu života. Bílý lovec, to byl muž, který se strojí jako Indián, měl indiánskou ženu a přátele a snad uměl trochu číst (ačkoli to v těchto končinách nezbytně nepotřeboval) a byl jistě méně pověřivý než jeho domorodí přátelé. Na mnohaměsíčních loveckých výpravách vedl osamělý život plný strádání a nebezpečí. Po návratu do osady na břehu řeky či moře ho nečekalo žádné velké rozptýlení. V nejlepším případě tu našel kostel a hospodu. V kostele vyslechl nudné kázání a v hospodě se opil bídou kořalkou, to bylo vše, co mu severní výspa civilizace mohla poskytnout.

Bylo už řečeno, že tyto osady, zárodky dnešních městeček a měst Aljašky, nezdědka vznikaly na

křížovkách dávných obchodních cest Indiánů a Eskymáků a v nejednom případě znamenaly jen prodloužené tradice obchodního centra. Nesmíme však zapomenout na podstatný rozdíl mezi domorodým centrem minulosti a obchodním střediskem řízeným bílými muži k přelomu století. Eskymáci a Indiáni žili v souladu s přírodou, která je obklopovala, a ve svých centrech si vyměňovali úlovky a produkty, které jinak byly nedosažitelné v místě, jež obývali trvale. Bílý velry-

ALEXANDR
ANDREJEVIČ
BARANOV.

bář či obchodník s kožešinami sem však přišel jen proto, aby co nejefektivněji drancoval zdejší přírodní bohatství. Kdybychom si tuto severskou zemi představili jako tělo, každá osada zde měla funkci jakési baňky na vysávání krve. V osadě hrál prim obchodník. Byl to představitel nějaké velké společnosti, jako byla například Hudsonská společnost, anebo obchodoval na vlastní pěst. Byl nekorunovaným králem zde i v širokém okolí. Zachovala se i »oslavná báseň« na jednoho takového dobrodince veškerenstva:

*Sám stojí tam, kde povinnost mu velí
nikoho nemá, kdo by mu radu dal.
Slovo jeho — zákon pro kruh lovců celý
který je zde, by mu podléhal.
Leč snaží se, by vládl spravedlivě
v myšlenkách, v slově a také v činu.
Na muže své dohlíží nejvyšší milostivě
by netrpěli, jdou-li pro kožešinu.*

Obchodníkům patřili nejen muži a jejich výzbroj a výstroj, ale i pozemky, kterých se dovedli obratně zmocnit. Tím ovšem drželi v hrsti osadu a kraj. Delikátní vztah udržovali s osobami duchovními, především s představiteli misí.

Není třeba pochybovat o zásadě dobrých úmyslech služebníků Kristových, kteří přicházeli do nehostinných končin hlásat slovo Boží. Své působení zaměřovali především na domorodce. Ti přijímali zvyky »bílého muže« ochotně a nechávali se křtít bez odporu, aniž ovšem opouštěli své tradiční zvyky a pověry. Misijní služba byla tvrdá. V dobových záznamech se píše o kněžích, kterým při mši umrzly uši — věru, dřevěné stěny kostelíků byly jen chatrnou ochranou před padesátistupňovými mrazy, jež vládly venku. Snažili se svým novým ovečkám vštípit i základní zásady etické a hygienické. Nezdá se však, že by se kdy pokoušeli efektivně vystupovat proti vydřidušským praktikám obchodníků a faktorů. Snažili se domorodcům přizpůsobit tím, že se učili jejich jazyku — a touto mateřštinou je nabádali k poslušnosti vůči lidem, kteří je přišli ozebračit.

V průběhu několika mála desetiletí domorodci byli »zcivilizováni« v tom smyslu, že přijali — spolu s křestem — jména bílých lidí, přestali se sami starat o svou potravu a byli stále více závislí na potravinách dovezených a postupně podléhali chtivosti po rozmanitých civilizačních vymoženostech. Jak to moudře vyjádřil kanadský etnograf William C. James, přešli »od zdravé divošské svobody do nezdravé civilizované služebnosti«.

Při četbě Londonových příběhů snadno podlehneme dojmu, že i bílí lidé žili na Aljašce polodivokým, ne-li úplně divokým způsobem života. Byla to pravda tam venku, v divočině; tam se skutečně chovali a museli chovat jako domorodí lovci. Obyvatelé stálých vesnic a městeček se však snažili posunovat životní standard co nejvýše. Jádrem každé osady byl kostel, faktorie a příbytky vůdčích osobností. Vše bylo samozřejmě postaveno ze dřeva, což je ostatně běžný stavební materiál na americkém a kanadském venkově dodnes. Byly to ale domy pěkné, výstavné, velmi často jednopatrové. Lidé se při slavnostních příležitostech oblékali do »parádního«. Lodě, připlouvající z jihu, přivážely rozmanité luxusní předměty, porcelánové servisy, pianina, vyřezávaný nábytek, koberce a obrazy — po těchto artiklech byla vždy velká poptávka. Ze zachovaných fotografií interiérů nepoznáme na první pohled, zda lidé sedící u stolu jsou usedlíci od polárního kruhu nebo farmáři odněkud

z Oklahomy. Teprve po bližším prozkoumání si někdy všimneme, že se do společnosti vmísil člověk s výrazně indiánskými rysy obličeje. V blízkosti obytných domů stály sklady a dílny. Sklady byly snadno rozpoznatelné na první pohled — nebyly vytápěné, a střecha nebyla tudíž ozdobena komínem. Obchod s kožešinami se zpravidla děl zde, přímo ve skladišti. Běloši se snažili s domorodci obchodovat pokud možno na principu výměny — za těchto okolností není divu, že výkazy o hospodářské činnosti hovoří zpravidla o ročním zisku, který se rovná veškerému doposud vynaloženému kapitálu! Domorodci zde získávali potraviny, na něž dosud nebyli zvyklí, ale které jim rychle zachutnaly: vepřové maso, zeleninu, cukr. Odebírali ale i zboží, které si dříve vyráběli sami, například oděvy. Ve faktoriích ale získávali i zbraně a nástroje ze železa.

Dalším významným centrem zejména pobřežních osad byly budovy, ve kterých se škvalo sádlo zvířat. Stávaly na břehu řeky nebo moře, ke vchodu vedlo dřevěné molo. I slepý je mohl snadno nalézt — podle omračujícího puchu. Uvnitř pracovaly ženy a děti domorodců. Bílého člověka sotva kdo mohl k dílu tak nechutnému přinutit. Převařený olej se nakládal do sudů a v létě, kdy plavební podmínky byly nejlepší, připlouvaly z jihu lodě pro cenný náklad.

Věru, nebyl to snadný život a ani dnešní obyvatelé Aljašky nemají na růžích ustláno. Civilizace zde zapustila pevně kořeny. Eskymáci a Indiáni mají na svých lodích přivěsné motory, místo psích spřežení a saní používají motorových saní, bydlí v prefabrikovaných domech s tekoucí teplou a studenou vodou a dívají se na barevný televizní obraz vysílaný ze stacionární družice. Nicméně i dnes Aljaška zůstává zemí, která dokáže uživit jen omezený počet lidí. Před dvaceti lety prožila svůj doposud poslední »boom« — v roce 1968 byla v okolí Prudhoe Bay objevena ropa, nastala jakási »rovná horečka«. Následovalo vystřízlivění, provázené kocovinou. Zásoby ropy jsou sice i nadále bohaté, avšak k obsluze těžebních zařízení je třeba jen několika set lidí.

Co zbylo z romantiky Londonova Severu? Asi je ta otázka špatně položena. To, co se za Londonových časů na Severu dělo, mohlo připadat jako romantické čtenáři, pohodlně usazenému

v křesle poblíž kamen. Nebyla to romantika, nýbrž krutý zápas o život. Odehrával se v kulise nádherné přírody a lidé, kteří ho vedli, postupem věků rozvinuli podivuhodnou svěbytnou kulturu.

Domorodá kultura, ta prakticky vzala za své, třebaže mnohé instituce i jednotlivci udělali mnoho pro její záchranu: je to daň, zaplacená za tekoucí vodu a barevný televizní obraz. Asi nemá právo nad ní lamentovat ten, kdo sám má doma tekoucí vodu a televizní přijímač... Přírodní krásy? Ty zůstaly. Americká i kanadská vláda podnikly už na začátku století první kroky k účinné ochraně přírodního bohatství. Slepé drancování z doby zlaté horečky bylo rychle zastaveno. Vznikly rezervace a přírodní parky, kde lov byl omezen nebo zcela zastaven. Mnohá zvířata se dostala na seznam přísně chráněných druhů a jejich počty rostou. Zejména v posled-

ních desetiletích organizace ochránců přírody nabývají na politickém i ekonomickém vlivu a díky jejich činnosti se příroda v odlehlejších částech obrovské plochy Aljašky vzpamatovává z ran, uštědřených koncem minulého století. Hustěji obydlené oblasti země se už nikdy nevrátí do původního »panenského« stavu, tam bude civilizace i nadále pokračovat v rozvoji. Ale toto století zásadním způsobem otevřelo člověku oči, dalo mu lekci z globální etiky. Nemůžeme z přírody jen brát, musíme jí i dávat a chránit ji před námi samými. Mimořádně jasně se to prokázalo právě na Aljašce, v oblasti, kde hranice mezi životem a smrtí je mimořádně úzká, přírodní rovnováha křehká. Jack London, ale i Rex Beach, Ernest Thompson Seton, James Oliver Curwood a další spisovatelé přispěli k našemu »ekologickému zmoudření« svými příběhy — a to je jejich nezapomenutelná zásluha.

